

פזישה לאין קץ

תרגילי כתיבה יוצרת לשיעורי ספרות

כתיבה:
סיון הר שפי | נורית בר יוסף

שִׁירָה –

אֲבָל מָה זֹאת בְּעֵצֶם שִׁירָה.

לֹא אַחַת נִיתְּנָה לְךָ

תְּשׁוּבָה רְעוּעָה.

וְאֵנִי אֵינְנִי יוֹדֵעַת וְאֵינְנִי יוֹדֵעַת וְנֶאֱחָזֶת בָּזֶה

כְּבִמְעָקָה גּוֹאֵל.

(ויסלבה שימבורסקה)

מורים יקרים,

כתיבה יוצרת הפכה בשנים האחרונות לחלק בלתי נפרד משיעורי ספרות בחמ"ד. החל בשילוב כתיבה יוצרת בהוראת יצירות מתוך תוכנית הלימודים, דרך מגמות כתיבה יוצרת, וכלה בתחרות הכתיבה לנוער החמ"ד - 'שורה ראשונה'. מתוך הניסיון שהצטבר בשטח למדנו שכתיבה יוצרת מאפשרת למורים ולתלמידים לצלול עמוק לחוויה הספרותית כקוראים וככותבים, תוך שהיא נותנת לתלמידים מקום ואפשרות להשמיע את קולם הייחודי. זאת ועוד, הכתיבה היוצרת המשולבת בתוך שיעור הספרות יוצרת קשר הדוק ורלוונטי בין עולמם של הטקסטים הספרותיים לעולמם של התלמידים.

אנו שמחים להגיש לכם את הקובץ 'פגישה לאין קץ' המכיל תרגילים בכתיבה יוצרת שאפשר ורצוי לשלב בשיעורי הספרות. אנו בטוחים שתשתמשו בהם רבות, ובכך תעניקו לכם ולתלמידיכם הנאה, יצירה ואהבה למילה הכתובה.

תודה רבה לסיון הר שפי ולנורית בר יוסף על מלאכת הכתיבה היצירתית שנעשתה בעין טובה ובנפש חפצה.

בברכה

ד"ר טלי יניב

מפמ"ר ספרות בחמ"ד

תוכן העניינים:

5	על המפתן
7	מבוא
8	יצירת קשב ופניות
10	כתיבה
10	שיתוף ומשוב
14	העמקת התהליך
15	סדנאות מקוונות
17	שער א' מאגר תרגילים
	תרגילים לכל עת
	כתיבה חופשית
	כתיבת רצף
18	הומאז'
	דמיון מודרך
19	התבוננות רב חושית
	אמצעי עיצוב
21	הזרה
	מצלול:
23	אליטרציה
25	אונומטופיאה
27	אזכור
	שפה פיגורטיבית:
29	דימויים
30	מטאפורות
31	פסיחה

33 **שער ב' | תרגילים ליצירות מתוך תוכנית הלימודים**

שירה

34 ראה שמש | רשב"ג

36 רק על עצמי לספר ידעתי | רחל

38 כאשר היית פה | זלדה

40 ראי אנחנו שניים מספּרים | יהודה עמיחי

42 הכניסיני תחת כנפך | חיים נחמן ביאליק

פרוזה

מעשי חכמים

44 בתו של רבי עקיבא והנחש

47 הלל על גג בית המדרש

תרגילי כתיבה לסיפורים קצרים

עמדת התצפית

49 דמויות משניות

שינוי עלילתי

50 המרחב שהסיפור מתרחש בו

סוגה ספרותית

51 הפנמה ורלוונטיות

52 הפנמה לסיום

53 **תרגילי כתיבה לסיפור 'כינורו של רוטשילד' | צ'כוב**

57 **פנים אחרות | ש"י עגנון**

60 **שער ג' | סדנאות כתיבה באורך מלא למגמת ספרות**

61 **כתיבת קורות חיים**

66 **השער**

73 **לקראת סיום**

על המפתן

סדנת כתיבה היא מרחב ליצירה ולהתגלות הלב שבכתיבה. מטרתה לפתח את הרגישות כלפי הטקסט הכתוב, ליצור היכרות מעמיקה עם עולמה של הכתיבה, להתנסות בצורות כתיבה שונות, ולהקנות כלים וגמישות בעבודה על טקסט. כמו כן בכוחה להפוך את הלימוד העיוני לחווייתי, לחבר בין שכל ולב, בין ספר וחיים, ואף ליצור ולהגביר קרבה ואינטימיות בקרב הקבוצה הכותבת.

החוברת שלפניכם כוללת:

מבוא: מבנה מומלץ לסדנאות כתיבה רגילות ומקוונות.

שער ראשון: מאגר תרגילים כלליים ותרגילים על 'תורת הספרות' – היכרות עם כלים פואטיים והתנסות בהם.

שער שני: מערכים מותאמים ליצירות נבחרות מתוכנית הלימודים מחולקים על פי הסוגות הספרותיות.

שער שלישי: סדנאות כתיבה באורך מלא לתלמידי מגמות ולמיטיבי לכת.

k/2N

הבהרה חשובה

חוברת זו נועדה לכל מורה המבקש לשלב ממד חווייתי יוצר בהוראת הספרות, ולא רק ל'מיטיבי לכת'. מוצעות כאן סדנאות באורך מלא שיש בהן התפתחות והעמקה, לצד תרגילים קצרים וקלילים יותר, כך שאפשר לבחור האם להקדיש לכתיבה שיעור מלא או רק את חלקו (כפתיחת שיעור, כסיכום, או כהפסקה מרעננת ומעוררת במהלכו). גם מתוך הסדנאות הארוכות אפשר לבחור ולשלוף תרגיל אחד כפי הרצון והצורך.

מבנה מומלץ לסדנאות כתיבה:

- יציאה קשה לפניו
- כתיבה
- סיגור ומשוב
- נעמך נגהליך

להלן נפרט ביחס לכל חלק את הדגשים החשובים בו ואת הדרכים המומלצות לקיומו.

יציאת רשמי לפני:

לפני הסדנה מומלץ לחשוב על היבטים שונים שעשויים להשפיע על התרחשותה – מרחב, זמן, אווירה, הסבר.

מרחב: רצוי לדאוג לחדר שקט, מואר באור טבעי (חדר ללא חלון הוא לרוב חדר ללא השראה...). אם הסדנה מתקיימת בחוץ, כדאי שהמקום יהיה מוצל ואינטימי עם מינימום רעש סביבתי. בעת קיום סדנה בכיתה, רצוי שהדלת תהיה סגורה כדי שלא יהיו הסחות מבחוץ. כדאי להתארגן בצורת ישיבה שיש בה פנים בפנים – במעגל בכיסאות סטודנט, או סביב שולחנות בסידור מלבני/מרובע, ולא כבהוראה פרונטלית.

זמן: הזמן המומלץ לסדנת כתיבה מלאה הוא שעה וחצי. זוהי יחידת זמן המאפשרת העמקה בכתיבה, ובהתאם לגודל הקבוצה – גם סבב מלא או לפחות נרחב של שיתוף ומשוב. במידה שהזמן הנתון לרשותכם קצר יותר, כדאי להתמקד במספר מצומצם יותר של תרגילים, ולשקול צורות שיתוף ומשוב חלקיות או קצרות יותר (ראו מגוון אפשרויות להלן, תחת הכותרת 'שיתוף ומשוב').

אווירה: יש כמה גורמים היכולים בקלות לשדרג את חוויית הכתיבה, על ידי יצירת אווירה נעימה, אינטימית, מאפשרת ומעוררת השראה. כדאי לבקש מראש מהתלמידים להכין מחברת ייעודית לכתיבה, מחברת יפה שישמחו לפתוח אותה ולכתוב בה, וכן כלי כתיבה נעים ונוח, בפרט אם בכוונתכם לקיים סדנאות כתיבה קבועות או תכופות. מחברת קבועה תתרום לתחושת הביטחון והאינטימיות (כיומן אישי), ותאפשר התבוננות ושיקוף של תהליכים בתחנות של אמצע וסוף שנה. אפשר להקדיש זמן להכנת המחברת – עטיפה/שער, טקסט השראתי פותח שיודבק בעמוד הראשון בבחינת 'תפילת הדרך' למסע הכתיבה, וכן הלאה. לחילופין אפשר לרכוש מחברות אחידות ונאות במרוכז בעבור הכיתה. דוגמאות לדברים נוספים שיעזרו ליצירת אווירה טובה – תאורה רכה או נר דולק (משרה חמימות ושלווה), תה (משרה נינוחות וקרבה), מוזיקה שקטה ברקע הכתיבה (כזו שמסייעת לריכוז).

הסבר: לפני התנסות ראשונה בסדנת כתיבה רצוי להסביר לתלמידים מה עומד לפנייהם. דגשים לדברי ההקדמה:

< הצגת מטרות סדנת הכתיבה:

כדאי להדגיש שמטרת הכתיבה היא בראש ובראשונה ביטוי אישי, מפגש של הכותב עם עצמו, העמקת הלימוד והפיכתו לחווייתי. אלו מטרות שוות לכל נפש, והבהרתן יכולה לבטל את המתח שעלול לצוף אם התלמידים יחשבו שהדגש העיקרי הוא באיכותו הספרותית של הטקסט.

< הצגת מבנה הסדנה:

תרגילי כתיבה מדורגים, הולכים ונבנים, בתחילה קצרים יותר ואז מתארכים. לאחר מכן חלק של שיתוף באחד מן הטקסטים שנכתבו, ומשוב של המנחה ושל החברים לכיתה.

< הבהרה והפגת חששות:

אין צורך בידע מוקדם. חלק מן התלמידים אולי כבר התנסו בכתיבה במסגרת סדנה או לבד, וחלקם לא. זה לא משנה, מפני שכל נקודת מוצא היא טובה דיה, וממנה אפשר להמשיך ולהתפתח. כדאי להדגיש שהטקסט הנכתב הוא קודם כול בעבור הכותב, ולא תהיה חובה לשתף אותו – זו בחירה וזכות, לא חובה, לכן אפשר וכדאי להניח את הצנזור הפנימי בצד, ולהתמסר לכתיבה. כדאי לבוא לסדנה בלב פתוח. גם מי שסבור שאינו יודע לכתוב, או שאינו אוהב לכתוב, רצוי שישאיר בצד את הנחות היסוד הללו ויבוא כדף החלק שלפניו, פתוח להתנסות. גם מי ש'נתקע' בתרגיל זה או אחר, שישמור על הלב פתוח לתרגילים הבאים, אולי שם ממתינה לו הדלת שלו. לפעמים מה ש'תוקע' הוא שיש משהו אחר שמבקש להיכתב, והתרגיל דווקא מרחיק; במקרה כזה מומלץ לעודד לכתוב מה שעולה מן הלב ולהתעלם מההנחיה.

< הצגת ציפיות המנחה:

שמירה על שקט מרבי בעת הכתיבה, כל כותב לעצמו ואין שיתוף ודיבור בשלב זה. מיעוט כניסות/יציאות שלא לצורך. מותר ורצוי לשאול שאלות הבהרה ביחס לתרגילים, אם ההנחיה לא הובנה. כולם כותבים.

כתיבה:

חלק זה כולל תרגילי כתיבה בטכניקות שונות (לדוגמה: כתיבה חופשית, דמיון מודרך, כתיבה בעקבות טקסטים וכד'), שהן טריגר לכתיבה ולהתנסות באופני כתיבה מגוונים. הצעות לתרגילים בנושאים שונים ובעקבות טקסטים הנלמדים בכיתה נמצאות כאן בהמשך החוברת. נוסף על כך, יש ספרים מומלצים שאפשר לדלות מהם רעיונות נוספים לסדנאות.¹ בחלק הכתיבה כל תלמיד עובד כשהוא לעצמו, חוץ מתרגילים ספציפיים שבהם ההמלצה היא לתרגיל זוגי או קבוצתי. הקבוצה עתידה לגלות שלכל אחד המקצב האישי שלו, ויש מהם שיסיימו מוקדם, בעוד אחרים אולי יזדקקו ליותר זמן ממה שהוקצב לתרגיל. לכן כדאי מראש לתזמן כל תרגיל (כלומר לומר לתלמידים כמה זמן יוקצב לכתיבתו), ולהסביר מראש שמי שמסיים מוקדם יותר ימתין בסבלנות ובשקט לתום הזמן המוקצב (זוהי גם הזדמנות לעיין בכתיבה ולערוך אותה), ומי שזקוק לזמן נוסף – יוכל לבחור להמשיך בתרגיל שהתחיל על חשבון התרגיל הבא. כדאי שהמנחה יהיה קשוב לקצב של הקבוצה, ועל מנת לבכר איכות על כמות – אפשר במידת הצורך לתת תוספת זמן לכל תרגיל על חשבון מספר התרגילים.

עיון ונתיב:

חלק זה חשוב לא פחות מחלק הכתיבה, באשר הוא נותן מקום והזדמנות לכל אחד מן המשתתפים להשמיע את קולו, להנכיח ולהעצים את כתיבתו. בנוסף לכך, זמן השיתוף מאפשר העמקת היחסים בקבוצה, יוצר קרבה, בונה אמון וביטחון, ומפתח את הקשב והשיח. ההאזנה לחברים ושכלול המשוב המכבד והבונה אף מפתחים את הרגישות הטקסטואלית של המגיבים.

1. מקורות מומלצים להעשרה:

- אדיר כהן, מילים נוגעות: כתיבה יצירתית, רשפים, תל אביב תשמ"ו - 1985.
- יונדב קפלון, 'ילקוט עצות למנחי סדנת כתיבה', אתר לב לדעת <http://www.levladaat.org/content/80>
- יונדב קפלון, ראיתי והנה, 84 תרגילי יצירה בהשראת פרשות השבוע ומועדי ישראל, כתר, ירושלים 2004.
- מטפחת כחולה הופכת לעומק באר, בעריכת ליאת קפלן (עורכת משנה אירית סלט), כרמל, ירושלים 2007
- הרב מרדכי ורדי, 'הזמנה להתרחשות רוחנית, הכתיבה היוצרת ככלי שיכול ליצור חוויה רוחנית רעננה וחיונית של לימוד תורה', אתר לב לדעת <http://www.levladaat.org/content/81>
- מילי אפשטיין ינאי, בין אילוצים לאפשרויות במרחב מוגן – הזמנה לסדנת כתיבה, מכון מופ"ת, תל אביב 2017
- עמוס עוז, מתחילים סיפור, כתר, ירושלים 1996.
- Scott Wiggerman & David Meischen (eds.), *Wingbeats*, Dos Gatos Press, Austin TX 2011

הנחיות לשיתוף ולמשוב:

יש דגשים חשובים שיהפכו את השיתוף והמשוב למכוונים ולמשמעותיים יותר:

< תנו לחברי קבוצה דקתיים לעיין בכל מה שכתבו במהלך הסדנה ולבחור טקסט אחד בלבד, שאותו קל/נוח/נעים/משמעותי להם יותר לשותף.

< כדאי לבקש שכל אחד יסמן בקו תחתון, מתוך הטקסט שבחר כנכון לו יותר לשיתוף, שורה או שתיים שהוא שמח במיוחד שכתב – בין אם משום ששורה זו יפה/מחדשת במיוחד עבורו, או משום שהיא מאתגרת והוא שמח שנענה לאתגר. בהמשך, אם יהיו תלמידים שיסרבו לשותף, ייתכן שיהיו מוכנים לקרוא את השורה שסימנו – זה עשוי להקל עליהם.

< המשותף יקרא בקול רם, מתוך כבוד למילים שכתב, ויהגה אותן בבירור ובביטחון מרביים. אם יש זמן, כדאי לקרוא פעמיים, מאחר שקשה לקבוצה לעקוב כאשר הטקסט אינו כתוב ומונח לפנייהם.

< המאזינים יכתבו תוך כדי ההאזנה נקודה או כמה נקודות שמושכות אותם במיוחד בטקסט, הן בתוכן הן בצורה/בסגנון. השאלה המנחה יכולה להיות: מה הטקסט הזה חידש לך? במה הפתיע אותך? אילו רגשות/תובנות עורר בך? מה בו מעורר בי הזדהות? מה בו חזק במיוחד בעיניי, ממשיך להדהד בי גם לאחר הקריאה?

< המשוב לעולם יימסר בגוף ראשון הווה; המגיב מדבר על עצמו ועל חוויית ההאזנה שלו, ולא על הכותב. לא: 'אתה אומר בשיר ש...', אלא: 'אני שומע בשיר ש...'. חשוב ביותר להדגיש את הנקודה הזאת, וכדאי להתעכב עליה, כי יש בה משום הגנה על הכותב, הזקוק לריחוק האומנותי. הטקסט הוא המוקד, ולא התלמיד שכתב אותו. חשוב להכיר בכך שכל קריאה היא סובייקטיבית ולא אובייקטיבית – מספר הקריאות, ההבנות והפירושים, כמספר המאזינים בכיתה.

< בשלבים מתקדמים בלבד, כשמדובר בתלמידים שרמת הכתיבה שלהם גבוהה ויש ביניהם קרבה מספקת, אפשר לפתוח את הדיון גם לביקורת בונה. כאן ההנחיה היא לתת משוב שיש בו התייחסות לנקודה אחת של חוזק ולנקודה אחת שזקוקה לחיזוק. הנקודה לחיזוק תיאמר כך: 'לו הטקסט הזה היה שלי, אני חושב שהייתי (משנה/מוסיף/מוחק/מדייק) את...'. אופני שיתוף ומשוב: יש מגוון דרכים אפשריות ליצירת שיתוף ומשוב. כאשר אתם מבקשים לבחור ביניהן, כדאי להתייחס לשתי שאלות מרכזיות: ראשית, מהי רמת הקרבה, האמון והביטחון שהושגה עד כה בקבוצה, איזו מצורות השיתוף והמשוב תהיה נעימה ונוחה ביותר לתלמידים, תעודד אותם ותאפשר חשיפה מחד גיסא, ומאידך גיסא תאתגר ותעמיק את הקרבה? ושנית, כמה זמן עומד לרשותכם, ואיך אפשר במשך הזמן הזה לדאוג לכך שכל מי שכתב יקבל הזדמנות לשותף?

להלן הצעות לכמה סוגי שיתוף ומשוב:

< שיתוף במליאה:

כל הנוכחים יושבים במעגל, וכולם מקבלים הזדמנות שווה לקרוא ולקבל משוב. את השיתוף אפשר לקיים בסבב מסודר, או כ'ג'אם סשן', שבו הסדר נקבע על פי הרצון של המשתתפים (במקרה השני על המנחה לשים לב שלא פסח על אף תלמיד). ייתכן שייקח זמן עד שתמצאו את הסנונית הראשונה, ה'נחשון' של הקבוצה שיסכים לקפוץ למים לפני כולם... ייתכן שבסדנאות הראשונות יהיו זמנים של שתיקה ומבוכה בין קורא לקורא. אל תיבהלו – תנו את הזמן, עודדו לקרוא, הסבירו עד כמה זו זכות ומתנה, הן עבור הקורא שזוכה לקהל שומעים מפרגנים והן עבור הקבוצה שנפתחת לעולמות פנימיים ולפנים חדשות. אם בתוך סבב מסודר יש מי שנמנעו מלקרוא, אָמרו להם שיחשבו על כך עוד קצת וחזרו לבדוק איתם אפשרות קריאה בתום הסבב. ממפגש למפגש ייבנו ביטחון ואמון שיאפשרו בסוף גם לביישנים שבחבורה לשתף. לביישנים ביותר אפשר להציע להביא איתם למפגש הבא טקסט שכתבו במפגש קודם. ייתכן שמרחק הזמן יקל על חוויית החשיפה. ככל שבידיכם יותר זמן לסדנה, כך תוכלו להרחיב את המשוב: האם רק המנחה ימשב, או שאפשר להגדיר גם ממשב אחד מהקבוצה עבור כל משתף, או להרחיב עוד ולתת זמן תגובה חופשי יותר שבו כמה חברים ממשבים. שימו לב: לפעמים לתת משוב קשה לא פחות מלשתף בכתיבה. אפשרות אחת לוודא שכל אחד יקבל משוב וגם ייתן משוב יכולה להיות בקביעה מראש שכל מי שקורא יקבל משוב ממי שיושב לימינו. כדאי להזכיר לפני כל קריאה ליושב מימין לקורא, שכעת הגיע תורו למשב, ולכן עליו להקשיב היטב, ולכתוב לעצמו תוך כדי ההאזנה נקודות למשוב.

< שיתוף בזוגות:

כדי להקל על החשיפה, וכן מכיוון שחלק מזמן הסדנה מוקדש להיכרות עם החוויה, מומלץ לחלק את הקבוצה לזוגות בשלב השיתוף והמשוב בסדנה-שתיים הראשונות, ולתת לכל אחד מהחברותא כחמש דקות לקריאה ולקבלת משוב. גם כאן חשוב לא 'לזרוק למים העמוקים', אלא להנחות מראש כיצד יתבצעו השיתוף והמשוב, כפי שהוסבר בפירוט לעיל. אחרי חמש דקות כדאי להזכיר לזוגות שהגיעה העת להתחלף בתפקידים – הקורא הופך למאזין וממשב, ולהפך.

< מודל משולב:

אפשר להתחיל בשיתוף ומשוב בזוגות, ואז להקדיש עוד זמן קצר להאזנה לכמה טקסטים במליאה. היתרון של מודל זה הוא שהסדנה מסתיימת במעגל, וגם למנחה יש הזדמנות לשמוע את תוצריה. הטקסטים שיוקראו במליאה יכולים להיות טקסטים שהוקראו כבר בשלב הזוגות, או טקסטים שלא הושמעו עדיין. כדאי לשים לב שהקוראים יהיו לא רק 'הקופצים בראש', אלא לנסות ולעודד גם ודוקא תלמידים מופנמים יותר להביע את עצמם.

< סבב בזק:

במקרה שהזמן לשיתוף ולמשוב קצר ביותר, או כתחליף לסבב האקראי במליאה במודל המשולב, אפשר להזמין סבב במליאה, שבו כל אחד חושב על מילה אחת שיש בה משום תמצית החוויה שעבר בסדנה, או על מילה אחת מתוך הכתיבה שכתב היום, שהיא הכי משמעותית עבורו, ולומר אותה. זהו סבב מהיר יחסית, וכדאי להזמין רגע של שהות ונשימה בין דובר לדובר, כך שהמילה שנאמרה תהדהד ותופנם. יש גם אפשרות להזמין את המעגל לומר את המילה ביחד כדי להעצים אותה. היתרון בסבב זה הוא שהוא קליל יחסית, ואם הקבוצה לא שיתפה פעולה ונמנעה מלקרוא, ייתכן שהסבב הזה יעבור ביתר קלות וייתן למנחה אינדיקציה באשר למקום של כל אחד מהמשתתפים בסוף הסדנה. אם נאמרה מילה שמעידה על קושי, או מילה סתומה, אפשר לעצור ולשאול – 'תרצה לומר עוד מילה או שתיים? תהיה מוכן להסביר?' או לגשת ולשוחח ביחידות אחרי הסדנה.

בסבב קצר זה אפשר גם להזמין שורה אחת מתוך הטקסט שנכתב, למשל את השורה שסומנה בעת בחירת הטקסט כשורה חזקה במיוחד. נקודת התורפה של הצעה זו היא שלרוב קשה לתחם. יהיו תלמידים שיקראו יותר משורה, ואחרים שלא ייוותר להם זמן לקרוא. לכן סוג כזה של שיתוף אפשרי רק אם אתם אסרטיביים מספיק לעמוד על כך ששורה היא רק שורה...

< משוב עונתי:

משוב ממוקד שמתקיים פעם-פעמיים בשנה במקום סדנת כתיבה. במקרה כזה כל תלמיד יבחר מראש טקסט אחד שכתב באחת מן הסדנאות הקודמות, ידפיס אותו עבור כל הנוכחים, ויתקיים סבב קריאה בלבד (ללא כתיבה), שבו כולם קוראים וממשיבים. זו גם הזדמנות להיזכר בסדנאות השונות שהתקיימו, להעלות חוויות וזיכרונות משותפים, לסכם תהליכים. אפשר גם להחליט שבסוף כל סדנה יינתן זמן לשלושה תלמידים לקרוא טקסט שבחרו מראש והדפיסו עבור כולם.

< משוב כתוב:

לקראת אמצע/סוף שנה, אפשר להזמין את התלמידים למטלה נעימה: הקלדת כמה טקסטים שכתבו במהלך השנה ברצף כרונולוגי, וכתיבת פסקה של התבוננות מסכמת ביחס לתהליכים שעברו בכתיבתם, בתוכן ובסגנון; אילו איכויות הם מזהים בכתיבתם, ומה עוד היו מבקשים לעצמם בהתפתחותם בכתיבה. משוב של המנחה ביחס למטלה כזאת יהיה משמעותי ביותר, מאחר שיש בו פרספקטיבה מעצימה ומכוונת.

»עמך נגהליך:

את תהליך הכתיבה שהנעתם בסדנאות הכתיבה הבודדות או המתמשכות שהנחיתם בכיתה, אפשר להעמיק בכמה אופנים:

< עבודת בית:

עודדו את התלמידים לכתוב גם בין מפגש למפגש. המחברת שמשמשת אותם בכיתה יכולה להיות יומן כתיבה מתמשך, אם תעודדו אותם 'לקבוע עיתים' לכתיבה, למצוא את הזמן הפורה והמאפשר ביותר ביממה מבחינתם, ולהקדיש זמן קבוע לכתיבה יומית או לפחות שבועית. כמובן, אפשר להציע תרגילים ספציפיים כ'שעשועי בית', אך גם ההנחיה הפשוטה להתמדה בכתיבה ספונטנית, אינטואיטיבית, חופשית תיצור את הזיקה ההולכת ומעמיקה בין התלמיד לבין הכתיבה. אפשרות נוספת היא לעודד את התלמידים לרכוש ספר שירה שמסקרן אותם, לקרוא בו וללמוד אותו בעצמם ('ללמוד', הכוונה היא לשאול את עצמם בנוגע לשירים שיפים בעיניהם ביותר – 'איך המשורר יצר את זה? מה הוא עשה כאן שנוגע בי כל כך?... ולהתנסות בכך בעצמם); והכי חשוב – לכתוב בתוך הספר, בהשראתו, בין השורות, מסביב לשירים, לקחת שורה ולהמשיך אותה, להשתמש בכותרת שיר קיים כדי לכתוב משהו חדש ואחר, לכתוב בשולי הדף בלי שום קשר ישיר למה שכתוב בו, אלא רק מתוך ההשראה שבנוכחותן של מילים ותיקות על הדף.

< איסוף לחוברת / אירוע קריאה:

להעצמת המקום הניתן לכתיבה אפשר להפיק בסוף השנה חוברת מאגדת מפירות הכתיבה של התלמידים. מומלץ לתת להם את האחריות להפקה – איסוף, הקלדה, עיצוב. ככל שיהיו מעורבים יותר בתהליך, התוצר יהיה משמעותי ויקר להם יותר. על פי מידת נכונותם להיחשף, אפשר לשקול הפקת החוברת לא רק למעגל המצומצם של הכותבים אלא גם עבור יתר השכבה/ החטיבה, או להפיק אירוע שבו הטקסטים הנבחרים יוקרנו במצגת, יוקראו, יוצגו בתערוכה או בכל אופן נוסף של הנכחה והעצמה.

סדנאות מקוונות:

אתגרי התקופה מחייבים אותנו ללמוד להנחות סדנאות כתיבה גם בזום. ובכן, מתברר שזה בהחלט אפשרי. עד כמה שזה נשמע מוזר, מניסיוננו הזום דווקא מאפשר חוויה מיוחדת של סדנת כתיבה. תלמידים שאינם מרגישים בנוח בכיתה, נפתחים פתאום כשהם יושבים בבית. מפגש הפנים מזמין פנימה, והאפשרות לכבות את מסך המצלמה בזמן הכתיבה מאפשרת כתיבה אינטימית. אז הנה לפניכם כמה עצות קטנות לסדנאות כתיבה בזום:

«צאנו» אנהי:

1

כדאי להזמין את התלמידים להיכנס למרחב הזום המשותף לפני שמתחיל השיעור, על מנת לאפשר מפגש נינוח לפני שמתחילים: שתיית קפה משותפת, שיחה חברית וקצת רוגע. תוכלו לעצב ולשתף מסך פתיחה ובו שקופית 'ברוכים הבאים', שיר שתרצו שיקראו בינתיים, מוזיקה מרגיעה ברקע. הכינו תנאים שמאפשרים נוכחות, כדי שהתלמידים יוכלו לנשום עמוק, להירגע, להתפנות ולהיות אתכם (ממש כשם שהייתם בוחרים מרחב מאפשר לסדנת פנים אל פנים).

«סלם בין» (נחמתיים):

2

כדי לאפשר אינטימיות, חשוב לסכם מראש שרק חברי הקבוצה נמצאים במהלך הסדנה, על חברי הקבוצה להכין מראש מקום אינטימי לזמן השיעור. הזמינו את התלמידים להיות אתכם בפנים גלויות על המסך, התבוננו בהם, ותנו גם להם זמן להתבונן. הפנים עוזרות לנו להיכנס פנימה. בזמן הכתיבה הציעו לכולם לכבות את המסכים כדי לאפשר התכנסות פנימה.

«היך לך» כתיבונים «קטנים של» (נאם)?

3

אילו הייתי יכול לטייל אל ריבוע אחר, מה הייתי מגלה שם? הזמינו את התלמידים להרחיב את המבט, לדמיין, לתאר את השלם שמתגלה בחלקו במסך הזום.

כלים רשמיים וצמיחים בצאם יכולים להיות הרגילי חינאם נוגזרים:

< Rename:

התלמידים יכולים לשנות את שמם על פי הוראה שתבחרו – דימוי קטן, מטפורה (היום אני מרגיש כמו... אילו הייתי צבע הייתי היום... אילו הייתי פריט לבוש הייתי עכשיו... ועוד). אפשרות שינוי השם יכולה להיות גם כלי איסוף של השיעור המתקז למילה אחת שהנוכחים כותבים בסיום ולוקחים עמם מהסדנה.

< בחירת רקע:

יכולה להיות הזדמנות לצלול לעולמות אחרים (אפשר להזמין כל תלמיד לבחור תמונת רקע למסך שלו, ואחר כך לצלול לתוכו בכתיבה ולטייל שם...).

< Annotate:

כלי השיתוף והאיור הקיימים בזום מאפשרים שיתוף של התלמיד על גבי המסך. הוא יכול לסמן משפטים שאהב בשיר פתיחה, לפתוח תיבת טקסט ולהביע את דעתו על מקור שהבאתם, ומכאן אפשר לצאת לכתיבה אישית.

< שיתוף בסרט/שיר/תמונה:

כדי ליצור גירוי לכתיבה נוכל לשתף בסרטון, בשיר, בתמונה ומתוכם לצאת למסע כתיבה.

< לוח 'פאדלט' או 'לינויט':

יכול להיות כלי נהדר של שיתוף בכתיבה. הלינויט מאפשר כתיבה בעילום שם על גבי המסך, זו הזדמנות לתלמידים ביישנים לשתף בכתיבה.

< מסמך 'דוקס' משותף:

יכול להיות כלי להרפתקת כתיבה משותפת.

< Mentimeter:

ענן המילים ב'מנטימטר' יכול להיות כלי פתיחה או איסוף – בעזרתו אפשר לפתוח/לסיים במילים משמעותיות מתוך הסדנה וליצור תמונה קבוצתית של מילים.

הכלים משתכללים כל הזמן, אל תפסיקו להתעדכן ולחדש!

מאזכר הרעיונים

שערך, א' שוחם

תרגילים לכל עת

כתיבה אינטואיטיבית, זכר (גולדברג)

1

קחו חמש דקות לכתיבה אסוציאטיבית חופשית. כל מילה שעולה לחלל התודעה יש לה מקום על הדף. אל תצנזרו את עצמכם, הכול לגיטימי. אולי הכתיבה תהיה מורכבת ממילים בודדות ואולי מרצף מתמשך של מילים – הכול מתקבל! אפשר לזרוק מילים על הדף כמו משיחות מכחול, לא בשורות סדורות אלא מפוזרות בחלל (עדיף להשתמש בדפי מחשב חלקים ולא בדפי פוליו). אפשר לכתוב בעיניים עצומות, או ביד שלא רגילים לכתוב בה, כדי לאתגר את החשיבה הרגילה ולהתקרב קצת יותר לתת-המודע. אפשר לנסות להתייחס למילים כאל חומר, או צבע, ולמשש בעזרתן תחושות ורגשות – אילו מילים מקרבות אותי ביותר לתחושה שמלווה אותי הכי חזק היום / בתקופה האחרונה, לא מפני שהן מתארות אותה, אלא מפני שהן מבטאות אותה בצלילה? (למשל, אם התחושה היא עצב – המילים יגון, אנחה, פנים נפולות מתארות אותה; אבל המילים חצץ, חושך, חריקה מבטאות אותה.)

כתיבה כזו

2

הקציבו חמש דקות בדיוק 'על השעון', לכתיבה רצופה שאין בה עצירות כלל – היד כותבת כמו מתוך אוטומט מבלי להפסיק. הכתיבה תתחיל במילים שהמנחה נותן מראש – אלו יכולות להיות מילים מתוך טקסט קיים או שהן התחלה של משפט שהמנחה ממציא, ועל התלמידים להמשיך. במידה שהיד נעצרה (וטבעי שכך יקרה) – ההנחיה היא לחזור למילים הפותחות, ולכתוב אותן שוב ושוב עד שתבואנה מילים חדשות להמשיך אותן. הכוח של התרגיל הזה בכך שהוא עוקף את דפוסי החשיבה הרגילים ('על מה אכתוב עכשיו?'; 'איך לנסח?') ומאפשר לתכנים עמוקים יותר ובלתי צפויים לעלות. הוא גם מחלץ בקלות יחסית תלמידים שנתקעים בתרגילים אחרים בשל עודף חשיבה. המנחה צריך לשים לב שאכן כולם כותבים, ולעודד את מי שעצר להתניע מחדש ולכתוב בלי להפסיק עד תום הזמן המוקצב.

ה/א/כ/ט'

3

'הומאז' פירושו מחווה – שיר שצורתו או תכניו הם מחווה לשיר קיים. ככל שהשיר המקורי מובהק יותר בצורתו, כך יהיה קל יותר ליצור שיר שיהדהד אותו. ההנחיה היא לנסות ולכתוב טקסט שיהיה סוג של ראי לטקסט המקורי. למשל, מול השיר 'הסתכלות בדבורה' של לאה גולדברג אפשר לכתוב הומאז' של שיר במבנה של שלושה חלקים שיש ביניהם עימות/דיאלוג, או שיר

שעוסק בהתבוננות במשהו אחר שנמצא מעבר לחלון וכד'.² אפשר גם לבחור שיר ולהותיר רק את מילות הפתיחה של כמה מן השורות/הבתים שלו, ולבקש מן התלמידים להשלים כרצונם.

3. חילון חלון

4

תרגיל בשני שלבים: בשלב הראשון המורה מנחה את התלמידים לישיבה נינוחה, להרפיה גופנית, לעצימת עיניים ולנשימה עמוקה ואיטית. כשהושג מצב מדיטטיבי, המנחה יוביל את התלמידים בדמיונם לחוויה ממוקדת. בשלב שני, לאחר הצפייה בדמיון, התלמידים יוזמנו לכתוב ולתאר את מה שראו וחוו.

דגשים לתרגיל כזה: רצוי שברקע יהיה שקט מרבי, או לחילופין מוזיקה רגועה מאוד. ייתכן שלתלמידים יהיה נעים ונוח יותר להניח ראש על השולחן כמו במצב של שינה – שכן עצימת העיניים בישיבה היא מצב חשוף ומביך יותר. יש להבטיח שלא יהיו הפרעות והסחות (כגון פתיחת דלת הכיתה) בעת התרגיל. ההנחיה היא להשתמש בדמיון בכל החושים האפשריים – מה אני שומע / רואה / מריח / טועם; במה אני נוגע... לשים לב לתחושות בגוף ובנפש, לתנועה ולשינויים בתוכי וסביבי. כדאי שההנחיות של המורה תהיינה מינימליות, קצרות ומדודות, כמה שפחות מכתיבות, כמה שיותר מאפשרות לתלמיד לדמיין בעצמו. ההנחיות יינתנו בקול נעים ומרגיע, כמו סיפור לפני השינה. כדאי לשים לב שההנחיות מובילות את התלמידים לחוויה חיובית, ואם יש חשש שעברו דרך קושי – לתת בסיום הנחיה שתשיב אותם למקום של יציבות (למשל: 'לשים לב, איפה אני נמצא עכשיו בסוף של המסע שעשיתי, מה התחושות בגוף? מה התגלה/התחדש לי? מה קיבלתי? ומשהו שאני רואה/מרגיש שמפתיע אותי לטובה').

4. חילון חלון

5

החושים שלנו הם השערים הראשונים שלנו לכתובה. כתיבה עוצמתית יכולה לנבוע מהתבוננות בציור או בחפץ, מהאזנה למוזיקה או לשיחות רחוב, מתשומת לב לריחות ולטעמים מוכרים וחדשים, וממגע בסוגי מרקמים שונים. כל אלו אוצרים בתוכם זיכרונות עמוקים, תובנות ופרשנויות מאירות, סמליות מעוררת. רבדים אלו ייפתחו לפנינו ככל שנאריך ונעמיק להשתמש בחושינו. תרגיל של התבוננות רב חושית יכול לבקש שימוש בכל החושים, או להתמקד בחוש אחד. כדאי לתת פרק זמן ארוך דיו כדי להבחין במרב הפרטים דרך החוש שבו בחרנו להתמקד. למשל, אם בחרנו להסתכל בתמונה, כדאי להקדיש לפחות שלוש דקות להתבוננות שקטה, שיש בה הנחיה להסתכל בממדים השונים של המראה – כגון אור וצל, גוונים, קומפוזיציה וכו'. כדאי לבקש לשים לב לפרטים נוספים שלא

2. קישור לשיר: <http://www.levladaat.org/data/upl/yesodi/histaklut1.pdf>

הבחנו בהם קודם לכן. ושוב, אף כאן כדאי להזמין דימויים שעולים למול תכונותיו השונות של מושא ההתבוננות. כדאי להזמין באופן ראשוני כתיבה שהיא תיאור נטו – ללא נוכחות של 'אני' מרגיש וחושב, אלא על דרך 'לו הייתי מצלמה'. רק אז, בשלב נוסף, להציע כתיבה שלתוכה ייכנס כל מה שהושהה בעת ההתבוננות והתיאור 'האובייקטיבי', דרך האנשה, מונולוג וכד'.

אמצעי עיצוב

הזרה

הזרה היא התייחסות אל משהו מוכר באופן שגורם לו להיראות זר, רענן ואף מפליא, ואשר מעניק לו משמעות חדשה.

הזרה היא לא רק אמצעי עיצוב מרכזי בשירה, אלא היא אחת ממטרותיה הנעלות – לעורר את הקורא להתבונן בהתבוננות מחודשת, מעמיקה ופנימית יותר בעולמו.

שירו של דן פגיס 'דו רגל' מדגים הזרה ביחס לאדם על ידי תיאורו כבעל חיים והשוואתו ליתר עולם החי.

דו-רגל | דן פגיס

דו־רָגֶל הוא חי מְשֻׁנָּה לְמַדִּי:

בְּבִשְׂרוֹ הוא שְׂאֵר

לְשֵׂאֵר החיות הטורפות, אֵךְ רק הוא

מְבִשֵׁל חיות, מְפַלֵּל חיות,

רק הוא לובֵשׁ חיות, נוֹעֵל חיות.

רק הוא חושב

שֶׁהוא זֶר בְּעוֹלָם, רק הוא מוֹחֵה

עַל מָה שֶׁנִּגְזַר, רק הוא צוֹחֵק,

ומְפַלֵּיא עוד יותר, רק הוא

רוֹכֵב מְרִצּוֹנוֹ עַל אוֹפְנוֹעַ.

יש לו עֲשָׂרִים אֶצְבָּעוֹת,

שְׁתֵּי אֲזָנִים,

מֵאָה לְכָבוֹת.

הזמנה
לכתיבה

פתח את התיק/הקלמר, בחר מתוך תכולתו חפצים אחדים והנח אותם על שולחןך. התבונן בחפצים, גם באלה שהניחו חבריך. בחר חפץ אחד שבו תתמקד (ייתכן שדווקא חפץ של חבר ידבר אל לבך יותר – זה בסדר גמור!). השתמש בפתיחה של דן פגיס, כדי לעשות הזרה לחפץ שבו בחרת – חפץ מוכר, שאותו תציג מזוויות לא שגרתיות. נסה לכתוב לפחות חמש עובדות לגביו באופן שיעורר פליאה והתבוננות מחודשת בו. אפשר להסתייע בהשוואת החפץ ל'בני מינו', כלומר ליתר החפצים המשתייכים לאותה קטגוריה. (למשל: 'עיפרון הוא חפץ משונה למדי, הוא דומם שמתוכו נובעים ויוצאים מילים ותרגילים בחשבון, הוא פיסה של עץ מת שמציירת עץ פורח, מכל כלי הכתיבה רק הוא מסכים למחוק את עצמו, את עקבותיו... וכו').

* אפשר ומומלץ לאחר הכתיבה להשיב את החפצים לתיקים, ולתת לתלמידים לקרוא את מה שכתבו בלי להזכיר את שם החפץ, כמעין כתב חידה, ועל חבריהם לפענח ולגלות מהו החפץ שעליו נכתב הטקסט, ומה התחדש לנו בהתבוננות בו.

מצלול

המצלול הוא הרובד המוזיקלי של הטקסט, הכולל בתוכו אמצעים אומנותיים שונים – חריזה, תצליל (אונומטופאה), אליטרציה, לשון נופל על לשון ועוד. בדרך כלל אנו נוטים להתייחס לתוכן השיר, לרובד המשמעות, אך השירה מתייחדת ונבדלת מן הפרוזה בדומיננטיות של האינטראקציה שלה עם שני תחומים אומנותיים נוספים – המוזיקה והאומנות הוויזואלית. הללו נכחים בפני עצמם וכן תורמים להעמקת המשמעות של השיר, בין אם על דרך ההתאמה בין תוכן לצורה ולצליל, ובין אם על דרך הצרימה ביניהם.

אליטרציה

1

אליטרציה היא חזרה על צליל או על כמה צלילים במילים סמוכות. החזרה על הצליל עשויה להדגיש מילות מפתח בטקסט, להמחיש את הפיזיות של הפה והדיבור, את הקולות הנזכרים בטקסט ואת המילים כחומר, וכן לייצר אווירה שלטת. אליטרציה יכולה להתרחש לאורך השיר כולו או רק בחלקו, ולצבוע' אותו ברגש או בתחושה הנקשרים בצליל החוזר. במקור שימשה האליטרציה לזכירת טקסטים בעל פה ולהנאה אסתטית.

בשיר 'נקמת הילד המגמגם' יצר המשורר רוני סומק אליטרציה הנסמכת על האותיות השורקות שי"ן, סמ"ך (לשון, שרפות, שפתיים חשוכות, משה, אש...). האותיות הללו מפעילות וממחישות את השיניים הנזכרות בשיר, ומבטאות את הקושי של הילד המגמגם להפיק מילים.

נקמת הילד המגמגם | רוני סומק

היום אני מדבר לזכר המלים שפעם נתקעו לי
בפה.

לזכר גלגלי השנים שפוררו הברות
מתחת ללשון והריחו את אבק השרפות
ברוח בין הלע לשפתים החשוכות.
חלמתי אז להברית את המלים שנארו כסחורות גנובות
במחסני הפה,
לקרע אריזות הקרטון ולשלף את
צעצועי הא"ב.

המורה היתה מניחה יד על כתפי ומספרת שגם משה
גמגם ובכל זאת הגיע להר סיני.
ההר שלי היה ילדה שישבה
לידי בכתה, ולא היתה לי אש בסנה הפה
כדי להבעיר, לנגד עיניה,
את המלים שנשרפו באהבתי אותה.

הזמנה
לכתיבה

צור רשימה של דברים המפיקים צליל מובהק – בעלי חיים (זבוב, דבורה...), כלי רכב (רכבת, מטוס...),
גרמי טבע (אש, מים...) וכד'.
בחר אחד מהם, ורשום לפניך את העיצורים והתנועות של הקול האופייני לו (למשל, רכבת – שי"ן, צד"י,

קו"ף. או דבורה – בי"ת, זי"ן וכו').

כתוב רשימה של מילים שצלילים אלו מופיעים בהן.

השתמש במאגר מילים אלו בעת כתיבת טקסט שהנושא שלו הוא אותו חי/דומם שבו בחרת (למשל: 'הדבורה מזמזמת, מזפזפת בין קרן זוית זו לקרן זוית אחרת, מזכירה לי זמנים בהם הייתי תזזיתית, מזדרזת, מבזבזת את מנת השקט היומי... וכו').

אלוהי/אלה

2

אונומטופאה היא מילה המבטאת בצליליה את הדבר שהיא מייצגת. כך למשל, המילה 'בקבוק' מבטאת את צליל הנוזל הנמזג 'בק-בק-בק', והמילה 'פכפוך' מבטאת את רחש הנביעה; המילה 'זבוב' מבטאת את צליל הזמזום שהוא משמיע, וכו"ב. בעת יצירת מילים, טבעי ביותר הוא לחקות את צליליו של הדבר המקורי שאותו מבקשים לסמן. אונומטופאות רבות מבוססות על הכפלת הצליל הנשמע: גמגום, טפטוף, רשרוש, קשקוש, המהום וכו'. אך יש גם מילים אונומטופאיות שאין בהן חזרה והן מרומזות יותר: אש, מים, בקיעה, חיך וכו'. מקור המילה אונומטופאה ביוונית, ומשמעותה – 'ליצור שמות'.

*המלצה לפעילות מקדימה: לצפות עם התלמידים בסרטון של ויקטוריה חנה, שבו היא מספרת על הגמגום שלה, וכיצד דווקא מתוכו הגיעה ללמוד את רזי האותיות, המילים וצלילי הניקוד.³

הזמנה
לכתיבה

ננסה 'ליצור שמות' על ידי התייחסות למטען שנושאים עימם הצלילים השונים. צור טבלה של 'צלילים קשים' מול 'צלילים רכים'. תחת הכותרת 'צלילים קשים' כתוב עיצורים ותנועות שהם קשים בעיניך, שגורמים לך תחושה קשה, ואולי גם קשה יותר להפיקם; תחת הכותרת 'צלילים

³ <https://www.youtube.com/watch?v=LVP5cWfBVM&feature=youtu.be>

רכים' כתוב עיצורים ותנועות שגורמים לך תחושה נעימה ורכה.
 (למשל, האם 'מ' הוא צליל רך או קשה? ומה לגבי 'ז', 'צ', 'ר', 'ק'?... האם התנועה הפתוחה של הקמץ והפתח היא קשה או נעימה? ותנועת הכיווץ של השורוק והקובוץ?)
 בשלב נוסף, חבר עיצורים ותנועות 'קשים' לכדי מילים 'קשות'; וצלילים 'רכים' לכדי מילים 'רכות' (לא מילים שקיימות זה מכבר, אלא מילים שאתה ממציא!).
 חשוב על חוויה קשה שחווית לאחרונה, ועל חוויה נעימה שחווית. כתוב טקסט קצר שמתאר רק אחת מהן, לבחירתך. בתיאור שאתה כותב השתמש לפחות במילה אחת שהמצאת.

*המלצה: בזמן השיתוף אפשר בשלב ראשון לבקש מהתלמידים לשתף רק במילה או שתיים שהמציאן, ועל חבריהם לנחש האם זו עבורם מילה 'קשה' או 'רכה'.

אזכור - אינטרטקסטואליות

אינטרטקסטואליות היא זיקה של טקסט חדש לטקסט קודם לו, והיא באה לביטוי בגלוי או ברמז במגוון אופנים: שיבוץ או ציטוט לשוני ישיר, הדהוד לשוני (ארמז), הדהוד תמוני, כלומר התייחסות לדמויות או להתרחשויות, שימוש בסממנים סגנוניים מובהקים ועוד. הרולד בלום ניסח את ההבנה כי 'אין טקסט שהוא אי', כלומר כל טקסט מתייחס לטקסטים אחרים; אין טקסט שהוא 'סגור הרמטית' והוא בגדר חידוש גמור. היכרות של הקורא עם מקורותיו של הטקסט חשובה להבנת הטקסט. היחס בין הטקסט למקור תמיד מכיל ממד של המשכיות, ויש בו משום חיזוק מעמדו הקנוני של המקור, אך הוא עשוי גם לכלול למרבה הפרדוקס יחס של התנגדות, הגחכה וערעור סמכותו של הטקסט המקורי (כמו למשל במקרה של פרודיה).

בשירה 'עם סבי' מזכירה זלדה בגלוי את דמותו של אברהם אבינו ואת הניסיונות שהתנסה בהם בזיקה לדמות סבה ולקורותיו בגלות אירופה:

עם סבי | זלדה

בְּחוּץ יַרְד הַשְּׁלֵג,	כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ
בְּחוּץ שְׂאֵגוֹ:	שְׁבַלִּילָה סֶפֶר מְזֹלוֹת,
אֵין דִּין וְאֵין דִּין.	שְׁקָרָא אֵל בּוֹרְאוֹ
וּבְחִדְרוֹ הַסְּדוּק, הַמְּנַפֵּץ	מִתּוֹךְ הַכְּבִשָּׁן,
שָׂרוּ כְּרוּבִים	שְׂאֵת בְּנוֹ עֶקֶד –
עַל יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעֲלָה.	הִיָּה סָבִי.
	אוֹתָהּ אֲמוּנָה שְׁלֵמָה
	בְּתוֹךְ הַשְּׁלֵהֶבֶת,
	וְאוֹתוֹ מִבֶּט טְלוּל
	וְזָקֵן רַדְגֵּלִים.

הזמנה
לכתיבה

*המלצה: להאזין לשיר המולחן, בביצוע של נרקיס או של ענת מלמוד.

1. בחר דמות מקראית שאתה מזדהה איתה במיוחד, ולצידה מקבץ פסוקים מתוכם וקצר שנוגע לאותו פן בדמות שמעורר ביותר את ההזדהות. השתמש במילים המופיעות בפסוקים אלה כ'מילון בלעדי' – כאילו היו אלו המילים היחידות בעולם, וכתוב באמצעותן משהו אישי על עצמך, ללא שימוש במילים אחרות/נוספות.

*הצעה: בעת השיתוף בתוצרי תרגיל זה אפשר לדון בתחושות שעלו – מה ההרגשה כשמתמשים רק במילים נתונות מראש? האם הצלחתי להביע באמצעותן משהו אישי, ליצור מהן דבר מה מקורי? מה בעיניי האיזון הנכון בין הדהוד לחידוש בכתיבה?

2. תאר במילים משלך את הדמות שבחרת. איך היא מופיעה בדמיוןך? דרך התיאור החיצוני נסה להביע גם משהו מפנימיותה של הדמות (למשל בשירה של זלדה המילים 'מבט טלול וזקן רך-גלים' מביעות משהו מן החסד של אברהם).

3. כתוב על עצמך במילים שלך, כשהדמות משמשת לך דימוי. כדאי להתמקד בסיטואציה ספציפית, למשל 'כמו נוח בשעה שיצא מן התיבה, ו... כך אני בשעה ש...'. שימו לב – אפשר להשתמש בדימוי על דרך החיוב וגם על דרך השלילה: 'כמו דוד המלך, אני... אבל שלא כדוד המלך, אני...!'

שפה פיגורטיבית

3 י"א/י"ב

1

דימוי הוא השוואה אסוציאטיבית בין שתי מהויות שונות, תוך שימוש בכ"ף הדמיון או במילית 'כמו'. שידוך כזה יכול להיות כוללני או מפורט (דימוי מורחב), ובכל אופן תמיד ישאיר אזורי איחפיפה בין המדמה למדומה (שכן אין ביניהם זהות כי אם דומות) ולרוב גם אזורי חפיפה נסתרת (שכן הדומות בתכונות מסוימות מובהקת וניכרת, ואילו בתכונות אחרות ואולי פחות מרכזיות תיתכן דומות מפתיעה הדורשת העמקה וגילוי).

לדימויים יש חלק מרכזי בשפת התמונות ובאסתטיקה של השיר, וכן תפקיד חשוב בחוויית הקריאה, מאחר שהם מעוררים את הדמיון. בנוסף לכך, משתמשים תדיר בדימוי להמחשת רגשות ותחושות סובייקטיביים או מושגים מופשטים – באמצעות תמונה קונקרטיה. במישור הנפשי דימויים הם מקור למשחק ולשעשוע מחד גיסא, ומאידך גיסא הם גם דרך מגוננת – מרחיקה ומעדנת – להעלאת תכנים שביטויים הישיר עלול להיות קשה או מאיים.

הזמנה
לכתיבה

כתוב בתחילת חמש שורות ריקות את המילים 'הייתי כמו...'.
חשוב על עצמך בכמה תקופות חיים שונות ובסיטואציות שונות שהיו חשובות לך (בלידה, בינקות, בגן, במעבר דירה וכד'), וכתוב ביחס לכל תקופה כזאת דימוי אחר עבור עצמך. נסה להרחיב את הדימוי כך שיימשך על פני שורה שלמה (למשל, 'הייתי כמו פרפר צבעוני מתעופף מפרח לפרח בשדה הפתוח'; 'הייתי כמו גור חתולים רטוב ורועד בגשם, זקוק לליטוף...').
כתוב עוד דימוי אחד אחרון לך כפי שאתה כעת – 'עכשיו אני כמו...'.

_____
_____
_____

מטפורה

2

מטפורה, בשונה מדימוי, משילה מעליה את כ"ף הדמיון, ומציעה זהות. במטפורה א' הוא לא כמו ב', אלא א' הוא ב': 'אירון הוא המלאך' (נתן זך). במטפורה המרחק הנפשי מצטמצם, ההיסוס נגוז, ויש יותר התחייבות של הכותב לבחירתו, ואולי גם יותר כוח לצירוף.

הזמנה
לכתיבה

1. חשוב על אדם שיש לו משמעות בחיך. כתוב רשימה של מטפורות. אילו היה אחת מהקטגוריות הבאות, מה היה?
צומח / בעל חיים / רהיט / כלי תחבורה / כלי נגינה / ספר.
2. בחר כעת אחת מהמטפורות והרחב אותה, דרך תיאור הדמות ויחסיך איתה (למשל, 'אמי היא ספת עור ארגמנית, רחבה, שכולנו יכולים להתכרבל בחיקה...').
3. כתוב חמישה משפטים שהמבנה הלשוני שלהם הוא:
שם עצם + תיאור + פעולה + מקום.
(למשל: 'אופניים אדומים דוהרים במורד הכביש'. אפשר גם משפטים סוריאליסטיים, כגון: 'אופניים אדומים מרחפים בשמי העיר העתיקה'.)
כעת הוסף בפתח כל משפט את המילה 'אני': 'אני אופניים אדומים דוהרים במורד הכביש'. בחר את המשפט שהכי משעשע או מסקרן אותך והמשך אותו; הרחב את המטפורה שיצרת לעצמך.

פסיחה

פסיחה היא קטיעת הרצף התחבירי בסוף טור שירי והמשכתו בטור הבא, באופן שיוצר מרווח נשימה, מדגיש את המילה האחרונה בטור, ובונה מתח לקראת ההמשך. הפסיחה עשויה לייצר שרשור ובו כפלי משמעות והפתעה, כאשר שני הטורים נקראים הן כל אחד כשהוא לעצמו הן כרצף. נתבונן בשירה של רחל חלפי –

אילו תחושות יוצרות הפסיחות השונות בשיר? אילו השתמעויות כפולות?

מדוע בחרה המשוררת לשבור את הטורים השיריים באופן שקוטע את הרצף התחבירי, ויוצר צורה גרפית לא אחידה (כל טור באורך אחר)?

מה קורה כאשר הטור השירי כולל מילה אחת בלבד?

מה יוצרת הבחירה להעמיד את השיר על שלוש שורות כאלה, והאם אפשר לעמוד על קשר בין התוכן לצורה?

מה היה קורה לו כל השיר היה נכתב בשורות בנות מילה אחת?

מה היה קורה לו באמצע השיר הייתה פסיחה כפולה – מרווח של שורה ריקה?

נסיעה לירושלים בליל ירח | רחל חלפי

החלון נוסע העננים נוסעים אני
 נוסעת הכביש נוסע הירח נוסע העצים נוסעים הזוגית
 נוסעת הירח נוסע הנוסעים נוסעים
 הארץ נוסעת ההרים נוסעים הפלנטה נוסעת המחשבות
 נוסעות הזמן נוסע
 האור נוסע הזכוכית נוסעת האבנים נוסעות הגלקסיה
 נוסעת הקוסמוס נוסע הגלקסיה נוסעת הירח נוסע
 ואלהים
 לעולם
 עומד

1. הפסיחה מזמינה אותנו לדמיין את מה שמודגש במילה האחרונה, את מה שנקטע בסוף השורה. הזמינו את התלמידים להוסיף משמאל לשיר, מול כל שורה (או מול כל שורה שנייה) שורת שיר משלהם, שממשיכה את המילה שנקטעה (ובה תיאור/מחשבה/תחושה שעולה בהם למולה).
2. בחרו כמה טקסטים שיריים שברצונכם ללמד בכיתה בשיעורים הקרובים. יש לבחור בשירים בעלי ריתמוס חופשי (כלומר ללא חריזה) שבהם הפסיחה לא צפויה ויש לה משמעות. עמדו אותם מחדש עבור התלמידים כפרוזה – שוליים ימניים ושמאליים אחידים, כל השורות באורך זהה, כמו פסקה במאמר.

בקשו מהתלמידים לחלק את הטקסט מחדש כשיר, באופן שלדעתם הכי ייטיב איתו ועם משמעותו. כמה מן התלמידים יקראו את השיר כפי שבחרו לחלקו (נשימה ארוכה בסוף כל טור, כך שיהיה ברור היכן הפסיחה). כעת כדאי לדון בבחירות השונות, מה הן יוצרות, מה תרומתן לשיר?

לאחר שהתלמידים קראו את השיר המקורי – האם היו הבדלים משמעותיים בין הפסיחות בשיר לבין צורת החלוקה של התלמידים? מהם היתרונות והחסרונות של הפסיחות המקוריות?
3. בקשו מהתלמידים לחפש ברשת – בויקיפדיה, באתרי החדשות וכד' – פסקה שמעניינת אותם, ולחלק אותה כשיר.

עד כמה אחראי אמצעי אומנותי זה לתפיסתנו את הטקסט כשיר? האם הוא נותר פרוזאי כמקודם? ואולי הופתענו לגלות בו ממד לירי כלשהו? מהו הקשר העמוק בין פסיחה לבין ההתכוונות השירית? במידה שחלוקת הטקסט יצרה סקרנות ועניין, אפשר לערוך אותו כך שיהיה יותר לירי – למחוק, לשנות, להוסיף, ולהמשיך בכתיבה שירית את השורות שנגעו בנו.

ברגזיוס אוזיכיל
מארק גאכניג
נאלימאוזיס

שער ב',

ראה שמש | רשב"ג

רֵאָה שֶׁמֶשׁ לַעֲת עָרַב אֲדָמָה
 כָּאֱלוֹ לְבִשָּׁה תוֹלַע לְמַכְסָּה,
 תִּפְשֹׁט פָּאֲתַי צָפוֹן וַיִּמִּין
 וְרוּחַ יָם בְּאַרְגָּמָן תִּכְסֶּה,
 וְאַרְיָן – עֲזָבָה אוֹתָהּ עֲרָמָה
 בְּצֵל הַלֵּילָה תִּלְיֵן וְתַחְסָּה,
 וְהַשְּׁחַק אֲזִי קָדָר, כָּאֱלוֹ
 בְּשֶׁק עַל מוֹת יְקוּתִיאֵל מְכֶסָּה.

(1040-1039)

באמצעות תרגיל הכתיבה נחוש את כוחה של תמונת נוף המספרת סיפור אנושי. האם חשתם לפעמים שהנוף בחוץ הוא ראי לתחושותיכם? ש'השמים בוכים' אתכם? שרעננות הצמיחה באביב מספרת על ההתחדשות שאתם חשים? משוררים מודרניים מרבים לתאר תמונות נוף כראי לתחושותיהם, אולם משוררי ימי הביניים בדרך כלל מתארים טבע כתמונה אסתטית ולא משתמשים בו כאמצעי לתיאור רגשות (שירה לירית אינה נפוצה בשירת ימי הביניים).

בשיר הקינה 'ראה שמש' יש שימוש ייחודי בטבע כאמצעי להעברת תחושת האבל, אבל התחושות נסתרות עד לסיום השיר. השיר 'מתחפש' לשיר טבע, רשב"ג מתאר תמונת שקיעה, ורק בסיום השיר מתברר שהיא תמונת אבל על מותו של יקותיאל פטרנו. הכוח של השיר הוא דווקא באיפוק שלו – הדובר מתאר את הטבע כתמונה 'ללא מגע אדם' – ללא תיאור רגשי, אך יש הפתעה מרה בבית האחרון בשיר, כשמתברר שהשיר הוא שיר קינה ומתברר למפרע כי מראה הטבע חופן בחובו רמזים רבים של

מוות. המבנה המתהפך מזמין את הקורא לחוש את הכאב המפתיע שחש רשב"ג בהילקח ממנו אוהבו. תרגיל הכתיבה יכול להיות פתיחה ללימוד השיר, או 'תרגיל אמצע' שלאחריו נשלח את התלמידים למצוא את רמזי האבל בתמונת השקיעה. נזמין את התלמידים לתת למראה נוף לדבר תחושה אנושית מבלי לומר אותה במפורש, וכך נוכל אחר כך לחזור לשיר 'ראה שמש' ולגלות בתוכו את רמזי המוות והקינה המופיעים בתיאור השקיעה.

הזמנה
לכתיבה

1. תרגיל חימום: נכתוב שלושה דימויים המחברים בין תחושה אנושית לתיאור טבע (הגשם שיורד כעת הוא כמו...; החמנייה בשדה היא כ...; או להיפך - אני משועמם כמו...).
2. אפשרות א: נפרוס בפני התלמידים תמונות נוף שונות, ונבקש מכל אחד לבחור תמונה שמדברת אליו. נבקש מהתלמידים להתבונן בתמונה אחת 'ולטייל בתוכה' בכתיבה - לתאר את התמונה שבתוכה הוא פוסע תיאור חושי נרחב הכולל מראות, קולות, צבעים, ריחות...
אפשרות ב: נצא עם התלמידים החוצה, לטייל במרחב, כל תלמיד ימצא מקום לפסוע בו, להתבונן, לנשום, להריח ולתאר אותו בכתיבה.
3. נבקש לתאר בדיוק את אותו מקום כשאנחנו מהלכים בו בשתי תחושות שונות (למשל, מתוך התרגשות ומתוך שעמום; מתוך עצב ומתוך שמחה). נכוון את התלמידים לתת לדרך 'לדבר'. המקום עצמו יתואר ללא רגשות של האדם המהלך, אלא רק יהיה בו תיאור הדרך, הנוף, המראות הקולות והריחות. תיאור הנוף יעביר את הרגש בלי שהוא יתואר במפורש.
הוראה לתלמיד - בחר שני מצבי רוח הפוכים והלך בכתיבה באותה הדרך שבחרת פעמיים, בכל פעם במצב רוח שונה. תאר את המראה, את הריחות והקולות, כך שיבטאו את תחושותיך מבלי שאתה אומר אותם במפורש.
כעת נוכל להתבונן עם התלמידים התבוננות מעמיקה בתמונת השקיעה בשיר 'ראה שמש' ולהבחין ברמזי המוות שהיא מכילה עד לשורה המפורשת בסיום.

רק על עצמי לספר ידעתי | רחל

רק על עצמי לספר ידעתי
 צר עולמי בעולם נמלה,
 גם משאי עמסתי כמוה
 רב וכבד מכתפי הדלה.

גם את דרכי - כדרכה אל צמרת -
 דרך מקאוב ודרך עמל,
 יד ענקים זרונה ובוטחת,
 יד מתברחת שמה לאל.

כל ארחותי הליו והדמיע
 פחד טמיר מיד ענקים.
 למה קראתם לי, חופי הפלא?
 למה כזבתם, אורות רחוקים?
 ד' באדר תר"ץ

שירה הנגה של רחל, הבנוי על השוואה בין הדוברת לנמלה, מזמין אותנו לעסוק בכוחו של הדימוי המתפתח לתמונה שלמה, ולהזמין את תלמידינו לכתוב על עולמם הפנימי דרך הקבלה לבעל חיים.

הזמנה
לכתיבה

תרגיל מקדים ללימוד השיר

1. חשוב על שלושה אנשים שאתה מכיר. לו הם היו בעל חיים, איזה בעל חיים היה כל אחד מהם?
  2. בחר בעל חיים שיכול לאפיין אותך בדברים מסוימים.
  3. כתוב שני דימויים המחברים בין בעל החיים לבינך.
  4. קרא בויקיפדיה על בעל החיים שבחרת ומצא מתוך הקריאה נקודות דמיון נוספות בין בעל החיים שבחרת לבינך.
 <אתה מוזמן להמשיך ולפתח, מתוך שני הדימויים שכתבת, המשך כשיר או כפסקה המספרת עליך.
- לאחר תרגיל הכתיבה נעבור לשיר, ניפגש עם ההקבלה בין המשוררת לבין הנמלה, ונדון בשאלה מה תורמת לנו ההקבלה, וכיצד מסייעים לנו הדימויים להבנת דמותה ותחושותיה של הדוברת בשיר.

להרחבה:

אפשר להראות לתלמידים קטע מתוך רשימה שכתבה רחל המשוררת על ספרו של הזואולוג מוריס מטרלינק, ספר שעוסק כולו בנמלים.⁴ מתוך קריאת הביקורת האוהדת שלה על הספר, אפשר למצוא לא מעט קווי דמיון בין הנמלה לבין חייה של רחל. הדימוי מכיל בתוכו הרבה מעבר לנגלה ואולי אף מעבר למשוער, אולי אפילו מעבר למודע עבור רחל עצמה.

---

4. קישור למאמר המלא: <https://benyehuda.org/read/6864/read>

כאשר היית פה | זלדה

כְּאִשֶּׁר הָיִיתְּ פֹּה
וּמִבְּטֶדֶד הַחוּם מִגֵּן עָלַי
וּמִחֲשָׁבוֹתַיִנּוּ נֹגְעוֹת
פָּתַע
בְּנֶף אֶל בְּנֶף.

כְּאִשֶּׁר הָיִיתְּ עִמָּדִי
בְּתוֹךְ הַדְּבָרִים הַחוֹלְפִים
הָיוּ הַקִּירוֹת בְּנֵי-בַיִת קְשִׁישִׁים
שֶׁסָּפְרוּ מֵעֲשִׂיּוֹת עֲתִיקוֹת
בְּעֶרֶב
כְּאִשֶּׁר שָׁתִּינוּ יָהּ.

עֲכָשׁוּ הַקִּירוֹת אֵינָם מַחֲסֵה
הֵם הִסְתַּגְּרוּ בְּשִׁתְּקָתָם
וְלֹא יִשְׁגִּיחוּ בְּנִפְלִי
עֲכָשׁוּ הַקִּירוֹת סִיד וּמֶלֶט
יְסוּד זָר
חֶמֶר לֹא עוֹנָה כְּמוֹת.

'מהי אהבה בעינייך?' נשאלה פעם זלדה, וענתה – 'לשבת עם בעלי במרפסת ולשתות יחד קפה בשתיקה'.
האם נצליח להעביר לתלמידינו את יופיו של הרגש העז המתואר בעדינות? האם יצליחו להקשיב לקירות

הבית המספרים על מערכת היחסים המופלאה ועל הגעגוע שבשיר?
 תרגילי הכתיבה יכולים לסייע לתלמידים לפתח הקשבה עדינה למילים, ולהבין כיצד חלל-מקום וחפץ
 דומם יכולים לבטא את רגשותיו של המשורר מבלי שהם נאמרים במפורש.
 מטרת תרגיל הכתיבה:
 א. להתנסות בכתיבה שבה הדומם מספר על האדם, הסביבה מספרת על תחושות הדמויות הפועלות
 בתוכה ועל הקשר ביניהן.
 ב. ללמוד לחוש 'סֶבְטָקְסֵט' – לפתח יכולת לחוש רגש בלי שהוא נאמר בצורה מפורשת.
 (המשוררת לא כותבת: כמה אהבתי אותך... כמה אתה חסר לי... איזו אינטימיות הייתה בינינו; את מערכת
 היחסים האינטימית ביניהם אנו חשים דרך תיאור הבית).
 ג. לימוד אמצעי אומנותי 'האנשה' על ידי התנסות בכתיבה.

הזמנה
 לכתיבה

1. בחר דמות. אתה יכול לבחור דמות המוכרת לך או ליצור דמות.
2. כתוב כיצד מרגישה כרגע הדמות שבחרת (כועסת, משועממת, שמחה, מצפה, נרגשת, סקרנית וכד'),
 ומדוע היא חשה כך (למה היא מצפה, מדוע היא כועסת)?
3. בחר מקום – סביבה, נוף, חדר – והכנס את הדמות שבחרת לתוך המקום שבחרת.
 כתיבה: תאר את המקום שבו נוכחת הדמות באופן כזה שיספר על תחושותיה, מבלי שתכתוב אותם
 במפורש. אתה מוזמן להאניש את הסביבה או את החפצים כך שיבטאו הם את רגשות הדמות, בלי
 שהדמות תאמר מילה ובלי שרגשותיה יתוארו ישירות.
4. קרא לחברך את תיאור הסביבה שהדמות נמצאת בתוכה, ושאל אותו מה לדעתו חשה הדמות על פי
 תיאור הסביבה שתיארת.

ראי אנחנו שניים מספרים | יהודה עמיחי

ראי, אנחנו שניים מספרים,

עומדים יחדיו ומתחברים

או מתחברים, כי סוף-סוף הסימן

משתנה מזמן לזמן.

היה קשה כל-כך עד שהגענו

לעמד יחדיו, וגם ידענו

כפלים של אשר, גם שברים,

כאשר יקרה למספרים.

גם עתה, תחתנו, העולם קו שבר -

אל תיראי, הביטי איך מעבר

לאותו הקו פרח לנו עכשו

המכנה המשותף.

שיר האהבה שלפנינו נמסר ב'עטיפה' קלילה והומוריסטית, אך מבעד לקלילות הוא מצליח לגעת במורכבות שיש בקשר זוגי. מילות השיר לקוחות משדה סמנטי מפתיע - פעולות חשבון. זו הזדמנות נהדרת להמחיש את כוחו של האמצעי על ידי התנסות בכתיבה. אנו מציעות את תרגיל הכתיבה כהקדמה ללימוד השיר. התלמידים יתנסו בתרגיל יצירה של מטפורות או דימויים משדה סמנטי מסוים, כדי לחוש את דרך העיצוב המרכזית של השיר. התרגיל יזמין את התלמידים להתחיל לשחק במילים, להפתיע את עצמם, להבין את האפשרויות הרחבות הגלומות בשילוב שדות סמנטיים שונים.

שדה סמנטי הוא קבוצה של מילים שיש להן מכנה משותף. כל המילים בשדה סמנטי מסוים קשורות בצורה כלשהי למשמעות של הנושא הכללי של אותו שדה. עם זה, לכל מילה יש משמעות הייחודית לה. מטפורה היא חיבור בין מילים משדות סמנטיים שונים, חיבור שיוצר הפתעה ורעננות של ביטוי.

הזמנה
לכתיבה

1. בחרו שדה סמנטי מכל תחום שהוא (ירקות, מכשירי כתיבה וכד', ככל העולה על רוחכם).

2. כתבו שלושה משפטים על אהבה, כשכל משפט מכיל דימוי או מטפורה מהשדה הסמנטי שבחרתם (וכמה טוב אם בחרתם שדה סמנטי הנראה לכם רחוק מאוד מנושא האהבה; קדימה, התחילו לשחק במילים ולהפתיע).

3. נסו לחבר את שלושת המשפטים שכתבתם לפסקה או לשיר.

איזה שדה סמנטי הייתם בוחרים כדי לתאר קשר בין בני זוג?
 כעת נתבונן בשיר 'ראי אנחנו שניים מספרים'. נראה עם התלמידים כיצד מבעד לבחירה ההומוריסטית בפעולות חשבון לתיאור מערכת היחסים, ובד בבד עם הנעימה הקלילה של השיר הכתוב בחרוזים, מסתתר עומק של קשר שמכיל גם רגעי ריחוק ומשברים וגם רגעי קרבה.

הכניסיני תחת כנפך | חיים נחמן ביאליק

הכניסיני תחת כנפך,

והיי לי אם ואחות,

ויהי חיקך מקלט ראשי,

קן-תפלותי הנדחות.

ובעת רחמים, בין השמשות,

שחי ואגל לך סוד יסורי:

אומרים, יש בעולם נעורים -

היכן נעורי?

ועוד רז אחד לך אתנודה:

נפשי נשרפה בלהבה;

אומרים, אהבה יש בעולם -

מה-זאת אהבה?

הכוכבים רמו אותי,

היה חלום - אך גם הוא עבר;

עתה אין לי כלום בעולם -

אין לי דבר.

הכניסיני תחת כנפך,

והיי לי אם ואחות,

ויהי חיקך מקלט ראשי,

קן-תפלותי הנדחות.

לשיר המיוחד הזה נציע תרגיל כתיבה לסיום הלימוד. בשיר 'הכניסיני תחת כנפך' פונה הדובר אל דמות נשית, מספר על כאביו, על אכזבותיו על ייאושו ומבקש ממנה להיות לו למחסה. ודאי תלמדו עם תלמידים את ריבוי המשמעויות שקיים בשיר, את האפשרויות השונות להבנת הישות הנשית הנמענת. עם סיום קריאת השיר, הציעו לתלמידים לכתוב שיר תגובה שכותבת הנמענת בשיר. התרגיל יזמין את התלמידים להביע את דעתם על הנאמר בשיר בדרך מקורית.

הזמנה
לכתיבה

הנמענת, הדמות הנשית, פונה אל הדובר. גם לה יש בקשה, גם לה יש מה לומר לו. כעת היא פונה אליו ומבקשת ממנו: ... כתבו את השיר שלה.

לתלמידים מנוסים בכתיבה אפשר להציע אתגר נוסף, לשלב בשיר שיכתבו שני אמצעי עיצוב הקיימים בשיר 'הכניסיני'. למשל, להשתמש במבנה מעגלי או בארמז המקראי, כדי ליצור הומאז', התכתבות גלויה בין השירים, שנשענת גם על דרכי העיצוב.

בתו של רבי עקיבא והנחש

במעשה חכמים המידע מצומצם ומאופק. הסיפור הקצרצר מקמץ בפרטים ומוסר רק מידע הכרחי. הקורא מוזמן לקריאה מדוקדקת ועדינה המסייעת לו להבחין ברמזים, בסמלים ובמילים משמעותיות המצויות במעשה, כדי להיכנס לחללים הלא מסופרים ולהשלים פערים בעצמו. כתיבה יוצרת היא הזדמנות נפלאה להיכנס למקומות הלא מסופרים ולהשלים את הפער. לפניכם תרגילי כתיבה של 'השלמת פערים' וכן 'תרגיל הדהוד' לסיום הלימוד, שניתן כתרגיל להפנמת משמעויות הסיפור.

רְבִי עֲקִיבָא הֵיטָה לֹו בֵּת.

אָמְרוּ לוֹ הַכְּלָדִים: אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁתִּכְנַס לַחֶפֶה יִשְׁכְּנָה נַחֲשׁ וְתָמוּת.

הֵיטָה מֵצַר עַל הַדָּבָר הַרְבֵּה.

הכלדיים אומרים לרבי עקיבא כי בתו עתידה למות ביום חתונתה. ר' עקיבא דואג. אלה הפרטים היחידים שמוסר לנו המדרש. בכמה זמן מדובר? אילו מחשבות מתרוצצות במוחו? האם הוא חושב על פתרונות, על דרכי מוצא? מדוע אינו עושה דבר?

הזמנה
לכתיבה

'השלמת פערים' תוך כדי לימוד:

1. נזמין את התלמידים להיכנס לראשו של רבי עקיבא השומע את דברי הכלדיים ולתאר את תחושותיו והתלבטויותיו בגוף ראשון.
'היכנס לראשו' של רבי עקיבא, וכתוב מונולוג מפיו על תחושותיו אחרי ששמע את דברי הכלדיים.

באותו היום נטלה בתו את המכבנה ונעצה אותה בכתל.
 קרה שפגעה בעינו של נחש וישבה בה.
 בבקר כשנטלה נגרר ובא הנחש אחריה.
 אמר לה אביה: מה עשית?
 אמרה לו: בערב בא עני וקרא על הפתח,
 והיו הכל טרודים בסעדה ואין שומע לו.
 עמדתי ונטלתי מנה שנתת לי ונתתיה לו.

'אותו היום' – יום החופה או יום המוות? אותו היום שבו היא נכנסת לחופה אביה יודע כי גזרת מוות מרחפת על ראשה. מה חש רבי עקיבא בזמן סעודת החתונה?
 (נשים לב, כי מיד בבוקר היא משתפת את אביה בסיפור; נראה כי אביה עמד דואג מחוץ לדלת.)

2. איך תתואר סעודת החתונה מבחינת האורחים הרבים? מבחינת העני העומד בפתח? בעיני בתו של רבי עקיבא? בחר שתי נקודות מבט שונות בסיפור ותאר את החתונה פעמיים – בכל פעם מנקודת מבט אחרת שבחרת.

אפשרות נוספת: ננסה לספר את הסיפור מנקודת מבטן של הדמויות הנעדרות מהסיפור. בסיפור לא מוצגת אמה של הבת ואף לא מוצג בו החתן. האם אמה של הבת יודעת? חשה? ומה חושב החתן? בחר דמות שאינה מתוארת בסיפור אך שייכת להתרחשות, ותאר את הסיפור מנקודת מבטה.

הזמנה
לכתיבה

אחרי לימוד – משימת 'דהוד' להפנמת משמעויות הסיפור:

בראשיתו של המדרש רבי עקיבא לא עונה לכלדיים דבר, אך בסופו הוא מציג את התובנה שרכש.

אמר לה: מצוה עשית.

יצא רבי עקיבא ודרש: 'וצדקה תציל ממות' - ולא ממיתה משנה אלא ממיתה עצמה.

לאחר לימוד מעמיק של הסיפור ומשמעותיותו, ולאחר שנראה עם התלמידים את הקונפליקט המצוי ביסוד המדרש בין גורל קבוע מראש לבין יכולת האדם לשנות את גורלו על ידי מעשיו, אפשר להציע את התרגילים הבאים:

1. כתוב דושיח שהתרחש בין רבי עקיבא לבין הכלדיים לאחר חתונתה של בתו.

2. אפשרות נוספת: לאחר שעסקנו במשמעותם של הסמלים נזמין את התלמידים לבחור שני סמלים מנוגדים בסיפור, כגון קיר וסדק, נחש ומכבנה.

בחר צמד של שני סמלים מנוגדים בסיפור וכתוב דושיח ביניהם.

הלל על גג בית המדרש

מעשי החכמים מסופרים בדייקנות מרבית. לרוב מתוארים פעולות ומעשים ולא תחושות, ואנו הקוראים בקריאה עדינה צריכים להיכנס ל'ראשה של הדמות', להוסיף את 'הצבע', להשלים פערים, לגלות את הפרטים הנרמזים. תרגילי הכתיבה יכולים להיכנס בדיוק לחלל הזה ולהפוך את התלמידים לקוראים פעילים שמגלים דרך הכתיבה את לב הסיפור. נציע שלושה תרגילים: תרגיל פתיחה – הקדמה ללימוד, המזמין להתחבר לדמות; תרגיל השלמת פערים למהלך הלימוד; ותרגיל הפנמה לסיום הלימוד.

תרגילי כתיבה:

בסיפור שלפנינו הלל עומד מול דלת סגורה. מה הוא חש? מה אנחנו חשים כשאנו נמצאים במצב כזה? אם נחווה בעצמנו דרך כתיבה את התחושות, נוכל להבין יותר לעומק את המכשול העומד בדרכו של הלל וגם את עוצמתו של הפתרון שבו בחר.

- חשוב על חוויה אישית שלך שבה עמדת לפני 'דלת נעולה' – מקום שלא ניתן לך להיכנס אליו – מכל סוג שהוא: לא התקבלת, לא קראו לך, אינך מצליח להיכנס ועוד...
- א. עמוד מול ה'דלת הסגורה' וכתוב על התחושות שעולות לך כאילו מתרחש ברגע זה.
- ב. הוסף פעולה שאתה מחליט לעשות. (אפשר לכתוב על פעולה שנקטת או להמציא כל פעולה דמיונית שעולה בדעתך כרגע – בכתיבה הכל אפשרי!)
לאחר קריאה ושיח על התחושות העולות, נפנה לקריאת הסיפור.

«שאלה פתוחה»:

פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש לקנע;

כדרכו של מעשה החכמים, הרגע הקשה הזה, שבו הלל המשתוקק ללמוד תורה עומד מול מחסום, נמסר בצמצום ובאיפוק. נזמין את התלמידים להיכנס לחלל הזה ולהרחיב את תיאור הרגע על ידי אחת משתי אפשרויות הכתיבה:

הזמנה
לכתיבה

1. תאר את השיחה בין הלל לשומר בית המדרש.

2. כתוב את הסיפור מנקודת מבטו של הלל בגוף ראשון. תאר את מחשבותיו בדרך לבית המדרש כשאינן כסף בכיסו, את פגישתו עם השומר, ואת החלטתו לעלות על הגג.

«תשובה»:

תרגיל לסיום יחידת הלימוד: האם בית המדרש הפיק לקח? איך ייראה היום שאחרי?
תרגיל הכתיבה יכול להפיק מהתלמידים את התובנות שנלמדו מהסיפור.

הזמנה
לכתיבה

היכנס לראש של אחת הדמויות: הלל, אחד הרבנים, אחד התלמידים או השומר:
תאר בגוף ראשון בשם הדמות שבחרת את 'היום שאחרי' בבית המדרש. הבוקר הגיע, מי עומד בשער?
איך נראה בית המדרש? מי ומי הבאים? על מה מדברים? מה לומדים או עושים?

תרגילי כתיבה לסיפורים קצרים

תרגילי כתיבה המשולבים בלימוד סיפורים קצרים הם הזדמנות להעמיק את המפגש עם משמעות היצירה ולחבר אותה לחיי התלמידים. בנוסף להפנמת משמעויות הסיפור, תרגילי הכתיבה שתשלבו בלימוד היצירה הם הזדמנות להיפגש מפגש חי ומסקרן עם אמצעי עיצוב ספרותיים הבונים את משמעותו של הסיפור וללמוד על תרומתם מתוך התנסות. זו הזמנה למשחק, להיכנס לתוך הסיפור ולחולל בו משהו אחר. בחרו את הנושא שתמצאו להעמיק בו מתוך תרגילי הכתיבה שלפניכם, והזמינו את התלמידים להיכנס להרפתקת כתיבה.

עמדה נרגזת:

1

לאחר שנלמד בסיפור שבחרנו את סוג המספר ואת עמדת התצפית שלו, נזמין את התלמידים לבחור אירוע משמעותי בסיפור ולספר אותו מעמדת תצפית אחרת. כיצד היה נראה הסיפור, למשל, אם 'המספר הכול יודע' היה הופך ל'מספר בגוף ראשון'? תרגיל הכתיבה יעזור לנו לברר עם התלמידים מה תרומתה וכוחה של עמדת תצפית שנבחרה על ידי הסופר.

דוגמה:

בחר אירוע משמעותי בסיפור 'שברירים' וספר אותו בגוף ראשון של הדמות הראשית או של אחת מדמויות המשנה.

זו כמובן הזמנה לדיון: מדוע בחרה הסופרת בדמות של 'מספר כול יודע'? האם קיימת דמות משנית בסיפור שיכולה להפוך למספר עד? האם מישהי מהדמויות רואה אותה בכלל? וחיה פרומה – האם היא מסוגלת לבטא בקול את תחושותיה? נבחר קטע קצר בסיפור ונספר אותו מעמדת תצפית אחרת.

צחוק משני:

2

נזמין את התלמידים 'לתת קול' לדמות משנית. לספר את אחד האירועים בסיפור מנקודת המבט של אחת הדמויות המשניות בסיפור. זו הזדמנות להעמיק בהבנת תפקידה של הדמות המשנית בסיפור ולקשר בינה לבין הדמות הראשית. הצעות נוספות: ניתן לשתי דמויות שאינן משוחחות ביניהן בסיפור להיפגש ולדבר. מה דעתן על... ואם כבר ממריאים – אולי נפגיש שתי דמויות משני סיפורים שונים? נבחר להן מקום מפגש ונושא שיחה, ונושיב אותן לדבר על...

דוגמאות

- א.** בחר אירוע משמעותי בסיפור 'המפתח' וספר אותו בעזרת 'מספר עד' – אחת הדמויות המשניות – המספרת מנקודת מבטה את האירוע הנבחר. (השכנה, השמש, ואפילו החתול, הבעל המת שצופה מן השמים... כיד הדמיון הטובה עליך.)
- ב.** דמויות נפגשות: הפגש בין מארפה מ'כינורו של רוטשילד' לחיה פרומה מ'שברירים' המשוחחות על החלומות שלהם.
- הפגש בין הרבנית מ'תהילה' ליעקב מ'כינורו של רוטשילד', כדי לדבר (לקטר...) על החברה הסובבת אותם.
- (תוך כדי תהליך הכתיבה המורה יכול להוסיף הוראה, למשל: תהילה נכנסת ומצטרפת כעת למפגש.)

סינוי עלילתי:

3

נזמין את התלמידים להיכנס לתוך העלילה ולשנות אותה; לתת סיום שונה לסיפור, להתערב במהלך העניינים ולראות מה יקרה, להוסיף פרק המשך.

דוגמאות

- א.** הוסף ל'שברירים' דמות חדשה, המשנה את מהלך הסיפור.
- ב.** הצע סיום חדש לסיפור 'סיר הפסח של אמא'.

נחמאב שנסיןא ארכאב זל:

4

הסביבה שבה מתרחש הסיפור חשובה מאוד להבנת הסיפור. האם אפשר לשחק מעט ולהפגיש את הדמויות במרחב אחר? בואו נבחר מקום אחר לסיפור ונראה מה המקום האחר מחולל בו.

דוגמאות

- א.** הולך את תהילה ברחובות תל אביב עם המספר, ותאר את השיחה ביניהם.

זו כמובן הזמנה לדיןן על מקומה של ירושלים בנובלה 'תהילה'.

- ב.** הזמן את חיה-פרומה מ'שברירים' להיכנס לכיתה שלנו. היכן היא תבחר לשבת? מה תעשה בשיעורים ובהפסקות? תאר מפגש אחד בינך לבינה.

5 *זמן (סיפור):*

5

בואו נמריא במרחבי הזמן: נספר את הרקע לסיפור, למשל – ארבעים שנה קודם שהתרחש; נבחר אירוע חשוב בסיפור ונכתוב אותו כאילו הוא מתרחש במאה אחרת; נספר מה קרה כעבור חמש שנים מסוף הסיפור... מה קרה ביום שאחרי... נפעיל את הדמיון.

דוגמאות:

- א. תאר את 'היום שאחרי' בחייו של הגיבור בסיפור 'אחרי עשרים שנה'.
- ב. תאר את יעקב, מארפה והתינוקת מ'כינורו של רוטשילד' על שפת הנהר שלושים שנה קודם לכן.

6 *סלע ספאגטי:*

6

בואו נהפוך קטע מסיפור קצר לקטע מרומאן (כמובן, צריך ללמד קודם מה הם המאפיינים של סיפור קצר). כיצד תיראה פיסת עלילה מצומצמת מהסיפור הקצר כשתנדוד לתוך רומאן? בואו נהפוך רגע בסיפור לשיר. נשחק עם הסוגות הספרותיות, ומתוך כך נבין את המאפיינים שלהן.

דוגמה:

כתוב את הפרק השני ברומן 'יגון' (על פי הסיפור הקצר 'יגון' של צ'כוב).

7 *יפנה ואלוונסיל:*

7

ניעזר בתרגילי הכתיבה כדי ליצור רלוונטיות של חומר הלימוד לחיי התלמידים שלנו; התרגילים יזמינו אותם לחבר בין דילמות המעסיקות אותם לבין הרעיונות והדמויות שפגשו ביצירה. המפגש יכול להיות בכתיבת מכתב, כתיבת דיאלוג בין התלמיד לאחת הדמויות, ראיון דמיוני, נתינת מתנה לאחת מדמויות הסיפור ועוד.

דוגמאות

- א. שלב ראשון: כתוב מכתב לאחת מדמויות הסיפור.
- שלב שני: הדמות ביצירה עונה לך.
- ב. שב עם אחת מדמויות הסיפור לכוס קפה ושוחח איתה על תחום עניין או נושא משותף לכם.
- ג. ראיון אחת מדמויות הסיפור ושאל אותה כל מה שלא העזו אחרים לשאול.

יפתחהו אסיום:

8

'הסיפור שלי' – מפגש עם עולמו של התלמיד דרך כלים ספרותיים. לאחר שפגשנו דמויות מרכזיות ומשניות, לאחר שלמדנו על עיצוב מקום וזמן, על פתיחה וסיום, על קונפליקטים שונים – אפשר בכיתות מתקדמות שנוצרה בהן כבר אווירה אינטימית לעזור לתלמיד לבנות

נרטיב אישי ולספר את הסיפור שלו:

דוגמאות:

- א. בחר שתי דמויות 'משניות' בחייך ותן להן לתאר אותך בגוף ראשון.
- ב. כתוב בשני אופנים שונים את שורות הפתיחה לסיפור חייך.
- ג. תאר קונפליקט שהיה בחייך ואת דרך התמודדותך איתו.
- ד. כתוב את נאום הברכה של הנכד שלך לכבוד יום ההולדת השמונים שלך.

תרגילי כתיבה לסיפור 'כינורו של רוטשילד' | צ' כוב

הסיפור 'כינורו של רוטשילד' מזמין אותנו לעסוק בכותרת של סיפור, בפתיחה של סיפור ובאופן הכתיבה המיוחד שבו נכתב הסיפור. ליצירה כינורו של רוטשילד נציע שלושה תרגילים, שני תרגילים עוסקים ב'כלים' ואחד בתוכן. תרגיל ראשון עוסק ב'כותרת הסיפור'; תרגיל שני עוסק ב'משפטי פתיחה של סיפור'; ותרגיל שלישי הוא תרגיל הפנמה של משמעות הסיפור.

אנו ממליצות לבחור תרגיל אחד מהתרגילים העוסקים ב'כלים', באופן בניית הסיפור, ובתרגיל הפנמה הפונה למשמעות הסיפור. בתרגילי ה'כלים' אפשר גם לפנות לתרגיל העוסק בטכניקת ההזרה הנמצא בפרק הראשון בחוברת.

כאשר נסייג

אנו בוחרות לעסוק בכותרות של סיפורים, משום ייחודיותה של כותרת הסיפור 'כינורו של רוטשילד'. נתעכב מעט על לימוד משמעות הכותרת 'כינורו של רוטשילד'.

שאלה מקדימה: לפני שנציג לתלמידים את הסיפור נכתוב להם רק את הכותרת 'כינורו של רוטשילד', ונבקש מהם לנחש על מה ועל מי הסיפור. התלמידים ודאי ישערו כי הסיפור עוסק בדמות ראשית ששמה רוטשילד והוא בעל כינור; ייתכן שיחשבו כי מדובר באיש עשיר (כדאי לעיין במאמרו של עמוס עוז העוסק בכותרת הסיפור 'כינורו של רוטשילד'⁵). נשאל את התלמידים מה לדעתם תפקידן של כותרות בסיפור (תשובות נפוצות – ליצור עניין, לסמל רעיון מרכזי, לתת מידע). כעת נקרא עם התלמידים את הסיפור ונלמד אותו, ובסוף הלימוד נשוב לכותרת הסיפור. נשאל אם היא אכן עונה על הציפיות שלנו, ואם היא מתאימה לאחת ההגדרות שכתבנו לתפקידי כותרת.

הכותרת הוליכה אותנו שולל: הסיפור עוסק ביעקב, והוא בעל הכינור. רוטשילד אינו גיבור הסיפור, והוא איש עני עלוב. אך בסוף הסיפור, כפי שמראה עמוס עוז, הציפיות שעוררה בנו הכותרת באות על תיקונן: רוטשילד 'מתעשר', יורש את הכינור והופך לבעליו.

נשאל את התלמידים מדוע לדעתם בחר הסופר בכותרת מטעה?

נספר להם כי סופר לעיתים מהתל ומשחק בקוראיו. הפער הקיים בין קריאת הכותרת לבין תחילת קריאת הסיפור יוצר עניין וסקרנות. כמו כן, בסיום הקריאה מתבררת משמעותה האמיתית של הכותרת – רוטשילד, יורש הכינור, מנגן את הניגון העצוב של החמצת החיים, שהוא הרעיון המרכזי בסיפור.

5. עמוס עוז, מתחילים סיפור, כתר, ירושלים 1996.

הזמנה
לכתיבה

1. בחר שני סיפורים מוכרים וכתוב להם כותרת שונה. החברים בכיתה יפענחו באיזה סיפור מדובר ומה ייחודיותה ותפקידה של הכותרת שהצעת.
2. כתוב כותרת לסיפור שעדיין לא נכתב.
3. תן לחבר היושב לידך את הכותרת שלך. עליו לכתוב תקציר דמיוני לסיפור השייך לכותרת.

משפטי פתיחה של יצירה

'העיירה הייתה קטנה, עלובה גם מכפר, התגוררו בה כמעט אך ורק ישישים: הללו נפטרו ועברו מן העולם לעיתים רחוקות עד להכעיס'.

פתיחת הסיפור "כינורו של רוטשילד" בנויה בטכניקת ההזרה ויוצרת סקרנות – מדוע מוות לעיתים רחוקות מכעיס כל כך? כאשר נמשיך לקרוא את הסיפור עם תלמידינו נראה כי המספר נצמד לתודעה של הגיבור הבוחן את כל חייו מבעד למשקפי רווח והפסד כלכליים. המספר מכניס אותנו לתודעת הדמות הראשית כבר במשפט הראשון. הפתיחה המסקרנת מזמינה אותנו לעסוק בכתיבה ולימוד על פתיחות של יצירות.

נקרא עם התלמידים כמה פתיחות לסיפורים, וניתן להם לענות בזוגות על השאלות הבאות:

- א. איזו פתיחה גורמת לכם לרצות לקרוא את הסיפור? נמקו תשובתכם.
- ב. כתבו את כל הדברים שתוכלו ללמוד מהפתיחה על הסיפור.
- ג. תרגיל כתיבה אישי: כתוב פסקת המשך לאחת מן הפתיחות.

1. בפאתי עיירה קטנה-קטנה שכנה גינה ישנה ומוזנחת. בגינה עמד בית ישן, ובבית גרה בילבי גרב-ברך. היא הייתה בת תשע, והיא גרה שם לגמרי לבד. לא היו לה לא אבא ולא אמא, ולמען האמת, זה היה ממש נחמד, כי לא היה מי שיגיד לה ללכת לישון דווקא בשיא הכיף, ומי שיכריח אותה לבלוע שמן דגים למרות שהיא מעדיפה לאכול סוכריות טופי.

2. כל המשפחות המאושרות דומות זו לזו. כל משפחה אומללה – אומללה על פי דרכה.

3. אדון וגברת דרסלי, דיירי דרך פריווט מספר ארבע, ידעו לדווח בגאווה שהם נורמליים לגמרי, ותודה ששאלתם. לא יעלה על הדעת כי מכל האנשים בעולם דווקא הם יסתבכו בפרשיות מוזרות או מסתוריות, הרי הם פשוט לא סובלים שטויות מהסוג הזה.

4. תחילה הצבעים. אחר כך בני האדם. כך אני רואה דברים בדרך כלל. או לפחות כך אני מנסה לראות אותם. הנה עובדה קטנה – אתם תמותו.

5. כשאתם עוברים בין אחת לשלוש בצהרים במדיסון אבניו, בהצטלבות עם רחוב 55, אל תתעצלו, תרימו את הראש ותביטו למעלה, אל חלונותיו הלא רחוצים של הבניין הקודר, מלון 'וינסלאו'. שם, בקומה ה-16, האחרונה, במרפסת האמצעית מבין שלוש המרפסות של המלון, אני יושב לי ערום למחצה. בדרך כלל אוכל חמיצת כרוב ונצלה בשמש האהובה עלי כל כך.

6. העיירה הייתה קטנה, עלובה גם מכפר, התגוררו בה כמעט אך ורק ישישים: הללו נפטרו ועברו מן העולם לעיתים רחוקות עד להכעיס.

1. בילבי / אסטריד לינדגרן; 2. אנה קארנינה / לב טולסטוי; 3. הארי פוטר / ג'יי קיי רולינג; 4. גנת הספרים / מרקוס זוסאק; 5. מסעות גוליבר / ג'ונתן סוויפט; 6. כינורו של רוטשילד / אנטון צ'כוב

מתוך תרגילי הכתיבה נדון עם התלמידים בתפקידי פתיחות הסיפורים, בדרכים השונות לפתוח סיפור, שמטרתן לעורר עניין, לטעת את רגלינו במקום ובזמן, להכניס אותנו לאווירה המתאימה, ליצור מהימנות ועוד.

הפתיחה של אנה קארנינה מתחילה בהיגד מוחלט שאין עליו עוררין, אך במהלך הסיפור היא שולחת את הקורא לתהות על ההיגד הזה ולשאול האם יש בכלל משפחות מאושרות. הפתיחה של הארי פוטר מבטיחה לקורא כי יקרו בספר דברים מוזרים, כמו כן היא יוצרת כבר בפתיחה חוסר הזדהות של הקורא עם האנשים 'הנורמליים', ובכך מכינה אותנו לספר פנטזיה.

הפתיחה של מסעי גוליבר מוליכה אותנו שולל – היא כתובה כמו סיפור ראליסטי, מרובה פרטים מדויקים, בכך היא יוצרת מהימנות של המספר, שבהמשך ייקח אותנו למסעותיו שהם כולם מסעות דמיוניים. בפתיחה של בילבי יש 'הזרה' – תיאור שונה לגמרי מתיאור מקובל של ילדה יתומה ובודדה. הפתיחה המפתיעה מכניסה אותנו לראשה הלא שגרתית של גיבורת הספר. הפתיחה של גנבת הספרים מפתיעה. בהמשך יתברר כי המספר הוא אכן דמות לא שגרתית בעליל – מלאך המוות. נעמוד על פתיחת הסיפור כינורו של רוטשילד, הבנויה גם היא בטכניקת ההזרה ויוצרת סקרנות ומכניסה את הקורא מיד לראשה של הדמות הראשית. כעת נזמין את התלמידים לכתוב בעצמם פתיחות לסיפורים.

תרגילי הפתיחה ליצירה בהשראת סדנת כתיבה של הסופרת גיל הראבן

הזמנה
לכתיבה

ד. כתוב שלוש פתיחות שונות לסיפורים בעלי אופי שונה זה מזה.

ה. שתף את החברים בכיתה.

ו. כל חבר בכיתה יבחר את אחת הפתיחות שכתב אחד מחבריו ויכתוב על מה לדעתו יהיה הסיפור.

הרציון (הפנמה) אסיום (ניצירה)

מטרת התרגיל לעסוק בתובנות שהתלמידים לקחו מהסיפור, במתנות שהסיפור יכול להעניק לחייהם.

הזמנה
לכתיבה

יעקב מסיים את חייו בתחושת צער על שחייו הוחמצו. כתוב לו מכתב שיוכל להאיר זווית הסתכלות שלא ראה עד עתה. אתה יכול לבחור לכתוב בשמך או בשם אחת הדמויות המשניות בסיפור: מארפה או רוטשילד.

פנים אחרות | ש"י עגנון

כמה מפתיעה ומטלטלת הסעודה המשותפת של זוג הגרושים הטריים טוני ומיכאל הרטמן. ננסה באמצעות תרגילי הכתיבה שלפניכם לחוש עם התלמידים את ה'סֶבְטָקסט' של הסיפור: מה נאמר בסעודה ומה לא נאמר, נרגיש את הפער בין הדיבור לתחושות הלב והכמיהות. כמיהות הלב שאינן נאמרות באות לידי ביטוי בצורות שונות: מראה הרחוב מדבר, חפצים מדברים בסעודה, חלומות מספרים תודעה פנימית. לפניכם שורה של תרגילים, בחרו את המתאים לכם.

אָז'ים מֶצְכִים

הסוכך של טוני והכובע של הרטמן מייצגים את בעליהם ומבטאים מה שאי אפשר לומר במפורש.

'שוב הרגיש הרטמן שהוא צריך לעשות דבר. מאחר שלא ידע מה יעשה הסיר את כובעו וניגב את מצחו, קינח את רצועת העור שבפנים וחזר ונתן את הכובע בראשו. טוני נתעצבה, כאילו היא גרמה לו לכל טרחותיו. עמדה ונטלה את הסוכך שתלה לה סווירש בחגורתה. עם שהיא מעבירה את הסוכך ממקום למקום חזר הרטמן לדבר.'

'טוני נטלה את הסוכך, נעצתו בקרקע וחיטטה לפניה. מעשה זה שאין בו לא תכלית ולא יופי הרגיש את ליבו. שוב הושיט הרטמן את ידו ו... החליק את האויר.'

ובהמשך, עם קרבת הלב המתעצמת:

'נטל מידה את הסוכך והניחו על כסא והניח עליו את כובעו.'

הזמנה
לכתיבה

כתוב דו שיח בין הסוכך לבין הכובע.

מכאן נכח/ב מצא אגמולו נצחולו

'רוח עמומה היתה שרויה על הרחוב ועגמימות טרושה פעתה מבין אבניו. החלונות הציצו מבין כותלי הבתים, זרים לעצמם וזרים לבתים'.

מראה זה נגלה לטוני ולהרטמן בעת יציאתם מבית הדין. הזרות והעגמימות משויכות לבתים, וכמובן מספרות את התחושות של הדמויות.

הזמנה
לכתיבה

תאר את מראה הרחוב ב'בוקר שאחרי', כשטוני והרטמן שבים לעיר.

צחולו חניול

מה רואות דמויות משניות בסיפור? מה חושבת על הזוג מוכרת הפרחים? מה חושב עליהם הפונדקאי? מה יאמרו סווירש וד"ר טנצר?

הזמנה
לכתיבה

בחר את אחת הדמויות המשניות בסיפור ותאר בגוף ראשון את נקודת מבטה על הזוג טוני והרטמן.

אלונה של טוני

במהלך הסעודה מספר הרטמן לטוני על חלום שחלם. ודאי תשוחחו עם תלמידיכם על הסמלים הצפונים בחלום, על אמצעי האפיון הפנימיים של הדמות, שאליהם מתוודעים באמצעות החלום. אתם מוזמנים להציע תרגיל כתיבה שבו התלמידים כותבים חלום נוסף.

הזמנה
לכתיבה

כתוב חלק נוסף בסיפור, שבו טוני מספרת להרטמן על חלום שחלמה. תאר את החלום שחלמה טוני ואת תגובותיו של הרטמן.

הרציון אסיום

'בתוך כך נתעצמו עיניו וראשו צנח על הכר ונפשו נתנמנמה ורוחו התחילה מרחפת בעולם החלומות שאין כל מחיצה מפסקת ביניהם'.

נתעכב על המשפט הסמלי בסיום הסיפור. נזמין את התלמידים לדמיין את הבוקר שאחרי. האם אין כל מחיצה מפסקת ביניהם, או שמא רק בעולם החלומות אין כל מחיצה מפסקת.

הזמנה
לכתיבה

כתוב מכתב מטוני להרטמן (או מהרטמן לטוני), שנכתב כעבור עשר שנים מתאריך הגירושין.

סזנאל כגיבנו
זאלוך נאל
למזנה ספולו

שער ג',

אנו בוחרות לחתום את החוברת בהדגמת שתי סדנאות כתיבה באורך מלא (כשעה וחצי – שעתיים) לטובת הרוצים להקדיש שיעורים שלמים לכתיבה יוצרת בכיתתם. כמובן, אתם מוזמנים לעיין בתרגילים ולהשתמש רק בחלקם.

כתיבת קורות חיים

כתיבת קורות חיים | ויסלבה שימבורסקה

מה נחויץ?

נחויץ לכתב בקשה

ולצַרף לה קורות חיים.

ללא קשר לארץ החיים

על הקורות להיות קצרות.

תמצות העבודות ובחירתן הכרחיים.

המרת נופים בכתובות

וזכרונות רופפים בתאריכים מקבועים.

מכל האהבות לרשם את הנשואין בלבד,

ומהילדים רק את אלה שנולדו.

זה שמכיר אותך חשוב יותר מזה שאתה מכיר.

טיולים רק במדה ולחויץ לארץ.

השתיכות למה אך בלא הלמה.

ציונים לשבח בלא הנמוקים.

כתב כאלו מעולם לא דברת עם עצמך

וכאלו עקפת עצמך מרחוק.

התעלם מכלבים, חתולים וצפרים,
 מזכרות נושנות, חברים וחלומות.
 מחיר ולא ערך
 כותרת ולא תכן.
 מספר הנעלים ולא היעד שאליו הולך
 זה שאמור להיות אתה.
 לכך יש לצרף תצלום באזן גלויה.
 רק צורתה נלקחת בחשבון, לא מה שנשמע.
 מה נשמע?
 נהמת מכונות הגורסות את הניר.

במסגרת פרק הלימוד 'הזהו האדם' העוסק בזהות האישית, נעמוד על המתח שבין ההגדרות החיצוניות לבין החוויה הפנימית של האדם החווה את עצמו, ונתנסה באופני כתיבה שונים של 'קווים לדמותי'.
 שלב מקדים: קריאת השיר של שימבורסקה ודיון סביבו. האם נקלעתי למצבים שבהם התבקשתי להציג את עצמי 'בקיצור', ומה היו התחושות שנלוו לכך? באילו הקשרים נוח לי לספר על עצמי דרך עובדות ומספרים, ובאילו הקשרים אעדיף דרכים אחרות, ולמה?

הזמנה
 לכתיבה

איסוף חיצוני אישי

חלקו לתלמידים כרטיסיות 'ממו' צבעוניות קטנות. בקשו מהם לבצע על כרטיסיות אלו את כל התרגילים הבאים – כל שורה זוכה לכרטיסייה משלה:

1. רשמו 10 פרטים על אודותיכם שנראים לכם כ'תמצית העובדות'.
2. רשמו 10 מספרים שקשורים אליכם (מידת נעליים, ציון שקיבלתם במבחן, מספר טלפון וכד').
3. רשמו 10 פרטים על עצמכם, שאתם חושבים שרוב האנשים סביבכם אינם יודעים.

4. רשמו 10 שורות שמתחילות במלים 'אני זוכר ש...' ומתארות משהו מוחשי מהזיכרון בלי צורך להסביר למי שלא היה שם.
5. כתבו 7 פעמים 'הייתי כמו...' – והשלימו כל פתיחה כזאת בדימוי מורחב שמתייחס לתקופת חיים מסוימת שלכם. שבעה דימויים שונים לשבע תקופות חיים שונות (למשל: הייתי כמו חתול מקומר ונוהם, שולף ציפורניו... הייתי כמו פרפר בשדות של יופי... וכו').
6. כתבו 5 שורות שמתארות את המראה החיצוני שלכם (אני ג'ינג'י, יש לי נמשים...).
7. כתבו 5 שורות שמתארות את תחושות הגוף הפנימיות שלכם (לעיתים קרובות כואבת לי הבטן, אני אוהבת את החיוך שלי...).

זיכרון חלוף (חיים)

התרגיל האחרון והחשוב ביותר: השתמשו בכרטיסיות שיצרתם כדי לכתוב את קורות החיים שלכם. אתם תבחרו את היחס בין מינוני המידע החיצוני, העובדתי והיבש, לבין המידע הפנימי, האישי והרגשי. ייתכן שתמצאו לאזן ביניהם, ייתכן שתבכרו אחד מהם. אינכם חייבים להשתמש בכל הכרטיסיות. למעשה, עדיף לצמצם כדי לתת מקום לבחירה. סדרו את הכרטיסיות בסדר הכי נכון לכם, כך שיהפכו לרצף התיאור הרצוי מבחינתכם.

אפשר לחזור על שורה כדי להדגיש אותה.

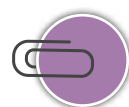

אוטוביוגרפיה

מטרות: עמידה על אבני הדרך המרכזיות בחייו של התלמיד, וכן על המתח והתנועה בין נגלה לנסתר ובין האישי לבין הכללי בציר הזמן המגדיר אותו.

אוטוביוגרפיה | אסיף רחמים

1793

1855

1857

1903

1913

1922

1926

1932

1941

1943

1959

1969

1973

1984

1. נקרא את שירו של אסיף רחמים, 'אוטוביוגרפיה'. השיר מזמין דיון, שכן אין בו כלל מילים, ונשאלת השאלה – אם כן, מהו ההופך אותו לשיר? מה מגלה לנו השיר על האוטוביוגרפיה של הכותב? מדוע בחר לחתום את השיר בשנת לידתו? מה דעתכם על אופן כזה של כתיבת קורות חיים? מה מבקש השיר להביע?

הזמנה
לכתיבה

מתוך ההתבוננות והדיון, נצא לתרגיל ראשון:

כתבו רשימה של השנים (אפשרי: תאריכים ספציפיים) שהייתם אתם מציינים כאבני דרך משמעותיות במיוחד באוטוביוגרפיה שלכם (לפחות 5).

2. כתבו לכל שנה/תאריך שרשמתם שורה אחת שמתארת את הרגע המכונן שהפך את השנה/היממה הזאת למה שהיא עבורכם (1978 – יד מושטת לשלום). רצוי להשתמש לפחות באחד מן החושים. אפשר להשתמש בדימוי או מטפורה (1998 – 'צב נושא את ביתו ממקום למקום, ואין לו מקום'). אפשר להשתמש בציטוט של קטע דיבור שהתרחש ולכד משהו מהמהות של שנה זו (2012 – 'ויקרא שמו בישראל, ניגון ישראל נחמן'). גם אם זו שנה שקדמה לי ואינני זוכר אותה – אפשר לתאר מהדמיון, מהתחושה הפנימית, מהאינטואיציה.

3. לבחור נקודת ציון אחת באוטוביוגרפיה שיצרת. לחפש ברשת מה קרה בשנה/בתאריך הזה בהיסטוריה הלאומית, העולמית, אילו אירועים תרבותיים התרחשו אז, אילו שירים צעדו במצעד הלהיטים וכו' (אפשר לחפש את השנה בויקיפדיה, או באנגלית באתר takemebackto). לכתוב מה שעולה לי מתוך ההתאמה, המתח או ההתנגשות שבין האירועים הכלליים הרחוקים לבין אלו האישיים והקרובים.

4. להיכנס למרווח שבין שתי נקודות ציון ולכתוב משהו שהתרחש שם – מתוך הבנה שגם בימי ביניים מתרחשים תהליכים: 'בימי הביניים שבין... לבין...' – מה שם היה לי קשה, משמעותי, אולי הוביל לנקודת הציון הבאה?

5. לכתוב פנייה של שנה אחת אל שנה אחרת בציר הזמן שלי.

השער

מטרות: סדנה מומלצת לפתיחת שנה. מטרתה לעורר להתבוננות בדלתות שהיינו רוצים לעבור בהן בשנה זו, לדייק רצון, ציפיות, חששות ומקורות כוח. אפשרות ליצירת תפילה קבוצתית. כשלב מקדים אפשר לקרוא עם התלמידים אחד או כמה מן הטקסטים המצורפים, ולדון מעט במהות השער – מה עניינו, תפקידו, מה צורך לנו בו?

תפילה לראש חודש | הבן איש חי

אֶלְקֵינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, חֲדָשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה,

חֲדָשׁ _____,

לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה,

לְשָׂשׂוֹן וְלִשְׂמֹחָה,

לְחַיִּים טוֹבִים וְלְשָׁלוֹם.

וַיְהִי כָּל יְמֵי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה,

הוּא חֲדָשׁ _____,

בְּרוּכִים, טוֹבִים וּמְתַקְנִים. וְתִבְשְׂרְנוּ בָּהֶם בְּשׁוֹרוֹת טוֹבוֹת, וְתִשְׁמִיעֵנוּ בָּהֶם שְׂשׂוֹן וְשְׂמֹחָה.

וְתַחֲוֹנְנוּ בָּהֶם חֲכָמָה בִּינָה וְדַעַת מְאֹדָה, וְנִהְיֶה מְדַבְּקִים בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה.

וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה וְהַרְוָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ.

וְתִפְתַּח לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֵינוּ

שְׁעָרֵי אוֹרָה,

שְׁעָרֵי אֱהָבָה וְאַחֻוּהַ,

שְׁעָרֵי אֲחֻדוֹת,

שְׁעָרֵי בְּרָכָה,

שְׁעָרֵי בִּינָה,

שְׁעֵרֵי סְמִיכָה,
 שְׁעֵרֵי סוּדוֹת תּוֹרָתָהּ,
 שְׁעֵרֵי עֲזָרָה,
 שְׁעֵרֵי עֶשֶׂר,
 שְׁעֵרֵי פְדוּת,
 שְׁעֵרֵי פְרִנְסָה טוֹבָה,
 שְׁעֵרֵי פְרִיָּה וּרְבִיָּה,
 שְׁעֵרֵי צְדָקָה,
 שְׁעֵרֵי צְהֵלָה,
 שְׁעֵרֵי צָמַח,
 שְׁעֵרֵי קוֹמְמִיּוֹת,
 שְׁעֵרֵי קֶרֶן-פָּנִים,
 שְׁעֵרֵי רְפוּאָה שְׁלָמָה,
 שְׁעֵרֵי רְצוֹן,
 שְׁעֵרֵי רַחֲמִים,
 שְׁעֵרֵי שְׁלוֹם,
 שְׁעֵרֵי שְׁלוֹה,
 שְׁעֵרֵי תְּשׁוּבָה,
 שְׁעֵרֵי תּוֹרָה,
 שְׁעֵרֵי תְּפִלָּה,
 שְׁעֵרֵי תְּשׁוּעָה.

תוֹדִיעֵנִי אֶרְחַח חַיִּים שְׁבַע שְׂמֵחוֹת אֶת

פְּנִיךָ נְעֻמּוֹת בִּימִינְךָ נֹצֵחַ:

יְהִיו לְרְצוֹן אִמְרֵי-פִי וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ ה'

צוּרֵי וְגֵאֲלֵי:

שְׁעֵרֵי גְדֻלָּה,
 שְׁעֵרֵי גִילָה,
 שְׁעֵרֵי דַעַת,
 שְׁעֵרֵי דִיצָה,
 שְׁעֵרֵי הוֹד וְהַדָּר,
 שְׁעֵרֵי הַרְוָחָה וְהַצְלָחָה,
 שְׁעֵרֵי וַעַד טוֹב,
 שְׁעֵרֵי וְתַרְנוּת,
 שְׁעֵרֵי זְכוּיּוֹת,
 שְׁעֵרֵי זְכוּן טוֹב,
 שְׁעֵרֵי חֲדוּה,
 שְׁעֵרֵי חֲכָמָה,
 שְׁעֵרֵי חֲמָלָה,
 שְׁעֵרֵי חַיִּים טוֹבִים,
 שְׁעֵרֵי חַן וְחֶסֶד,
 שְׁעֵרֵי טוֹבָה,
 שְׁעֵרֵי טְהָרָה,
 שְׁעֵרֵי יְשׁוּעָה,
 שְׁעֵרֵי כְּלָכְלָה,
 שְׁעֵרֵי לַמּוֹד תּוֹרָה לְשִׁמָּה,
 שְׁעֵרֵי לַמּוֹד זְכוּת,
 שְׁעֵרֵי מְזוֹן טוֹב,
 שְׁעֵרֵי מְחִילָה,
 שְׁעֵרֵי נְדִיבוּת,
 שְׁעֵרֵי נְעִימוּת,

שיר נס השיר | אצ"ג

כל שיר אִמְתִּי – הוא נס:
 הוא פְּתִיחַת הַשְּׁעָר וְהַפְּשֵׁלֶת הַוִּילּוֹן:
 מְשִׁיב רִיחוֹת הַנִּיחוּחַ מִן הַשָּׂדֶה הָאָבוּד:
 מֵאֲבֵי הַנַּחַל וּמִנְפֶּשׁ הַבְּאֵר וְהַקִּילּוֹן:
 לְשֵׁם עֲפוֹת צְפָרִים בְּעֵינַיִם סְגוּרוֹת:
 כְּנֶף לְמִטָּה וְכָנֶף לְרוּם –
 הַיְלָדוֹת הַיָּא מַעְבֵּר מִזֶּה שֶׁל הַתְּהוֹם:
 הַשֶּׁמֶשׁ עוֹלָה שֶׁם כָּלֵב הַלְּבָבוֹת הַקּוֹרְנִים
 בְּשִׂאֲגַת כְּסוּפָם לְמַעְלָה מִן חֲלוּם.
 אֲנִי מְמַשֵּׁשׁ אֶת הָעֲנָפִים וְגִזְעֵי הָעֵצִים הַחֲמִים
 אֶת הַרְגָּלִים הַדְּקוֹת שֶׁל אֵילוֹת הַשָּׂדֶה
 וְאֶת גּוֹפֵן,
 וְאֶחָרֵי צְפוּר מְדַדֶּה-שֶׁם גַּם אֲנִי מְדַדֶּה.
 הָאִם אֵינְנָה, לֹא אֲדַע מִקּוֹם עֲפָרָה
 אֶךְ טְבוּעָה הַיָּא בְּמַהוּתִי בְּכֶסֶף שִׁיבְתָהּ וְתַמַּת הַנְּעִרָה.
 וְשִׁיר הָעֶרֶשׁ עַל גְּדֵי הַזֶּהָב
 שְׁנַסֵּעַ לְסַחֵר מְגָדִים
 צְמוּקִים וְשִׁקְדִים וְוָרְדִים
 הוֹמָה בְּלֵב כְּכַנְרֵת-נְגוּנָיו שֶׁל הָאֵב.
 אֲנִי אוֹהֵב הַמְּאָכְלִים וְהַבְּשָׂמִים שֶׁהוּא אֹהֵב
 וְכוּאֵב כְּאֵב גְּלוֹת הַשְּׂכִינָה אֲשֶׁר הוּא כְּאֵב.

פתח נעילה | אבות ישורון

קִם בֵּא
אֶל הַמָּקֶם
אֲשֶׁר אֲרָאָךְ
מִמֶּנּוּ יֵצֵאתָ

אֶל הַמָּקֶם.
פֶּתַח נְעִילָה
לִי וּלְאֹמִי
וְאֲנִי נִלְדָּתִי.

שער | להקת עלמא⁶

שֵׁעַר הַגְּאֹוָה / שֵׁעַר הָעֲנָוָה / שֵׁעַר הַבּוֹשָׁה / שֵׁעַר הָעֲזוֹת
 שֵׁעַר הָאֵהָבָה / שֵׁעַר הַשְּׂנְאָה / שֵׁעַר הַרְחָמִים / שֵׁעַר הָאֲכֹרִיּוֹת
 שִׁפְתַּח בִּי שֵׁעַר / שֵׁעַר הָאֵהָבָה
 שֵׁעַר הַשְּׂמֵחָה / שֵׁעַר הַדְּאָגָה / שֵׁעַר הַחֶרְטָה / שֵׁעַר הַכַּעַס
 שֵׁעַר הַרְצוֹן / שֵׁעַר הַקְּנָאָה / שֵׁעַר הַזְּרִיזוֹת / שֵׁעַר הָעֲצָלוֹת
 שִׁפְתַּח בִּי שֵׁעַר / שֵׁעַר הַשְּׂמֵחָה
 שֵׁעַר הַנְּדִיבוֹת / שֵׁעַר הַצִּיּוֹנוֹת / שֵׁעַר הַזְּכִירָה / שֵׁעַר הַשְּׂכָחָה
 שֵׁעַר הַשְּׂתִיקָה / שֵׁעַר הַשְּׂקָר / שֵׁעַר הָאֲמֶת / שֵׁעַר הַחֲנִיפוֹת
 שִׁפְתַּח בִּי שֵׁעַר / שֵׁעַר הָאֲמֶת

הזמנה
לכתיבה

כתיבה עכשיו:

קריאת תפילתו של הבן איש חי. לפנינו רשימת שערים. חלקם צירופים מוכרים – למשל, אנחנו מכירים את הצירופים 'שערי חסד', 'שער הרחמים' כשמות של מקומות; וחלקם צירופים שמחבר התפילה יצר מעצמו. אילו שערים הכי 'תופסים' אתכם – הכי מהדהדים, מסקרנים, הייתם רוצים לעבור בהם? הוסיפו לרשימה זו חמישה שערים משלכם, כלומר חמישה צירופים מקוריים שמבטאים שער שהייתם רוצים שייפתח לכם.

6. מילות השיר לקוחות מתוכן הספר "אורחות צדיקים"

3. מילון מלכך:

*היעזרו בהנחיות להכנת הדמיון המודרך, המצויות במאגר התרגילים שבמבוא לחוברת.

התבוננות בשער. בתחילה להתבונן מרחוק – לשים לב היכן אני נמצא, מה סביבי, היכן השער, שער של מה?

להתקרב עד שאפשר לראות את השער לפרטיו: האם השער מוכר לי או חדש? לשים לב לגודל, לצורה, לחומרים שמהם עשוי השער, לקישוטים, לצבעים... האם הוא פתוח או סגור, באיזה אופן ומידה? האם הייתי רוצה לעבור בו, למה? מה אני חושב שאמצא מעבר לשער? האם אפשר לשמוע / לראות / להריח משהו שמרמז על כך? ושוב השאלה – האם אני רוצה לעבור בו?

להתקרב עוד, עד שאפשר לגעת בו: לשים לב למגע, למרקם, לטמפרטורה, לפרטים שלא יכולתי לראות קודם לכן, לצליל שנשמע כשאני מקיש בו. מבט לאחור, למקום שממנו באתי, ושוב השאלה – האם ברצוני לעבור בו? ואם כן, כיצד אעשה זאת?

לעבור בשער: איך זה מתרחש? מה אני מוצא בעבר האחר? בתחילה במבט רחב, ואחר כך המבט מתמקד, נמשך לנקודה מסוימת – מה/מי נמצא שם? אני ניגש, ויש שם משהו/מישהו שכמו חיכה רק לי. מה/מי זה? מה בידו/בפיו אליי? מה מתרחש בינינו? כתיבה מתארת – השער והמעבר בו.

3. מהו מהו עזרי שכי:

לחשוב על אדם מוכר וקרוב, שמהווה עבורי שער למשהו. לתאר אותה/אותו כשער שלי, תוך שימוש במילים שמתארות שער.

כתיבה כזו:

לבחור צירוף אחד מרשימת השערים שיצרתי בתרגיל 1 – השער שהכי מדבר אליי כרגע. לפתוח במילים 'כשנפתחו לי שערי...'; לשבץ את השער שבחרתי, ולהמשיך ולתאר מה קורה כשהשער הזה נפתח (למשל: 'כשנפתחו לי שערי הדמעות, יכולתי סופסוף לבכות את כל מה שהצטבר ונערם בבטן'; 'כשנפתחו לי שערי השקט, שמעתי פתאום את פעימות לבי וכו').

תחילת מילותי על פתיחת השערים:

המנחה קורא את תפילת הבן איש חי (אפשר לשנות את הנוסח ל'חדש עלינו את השנה הזאת'), וכשהוא

מגיע למילים 'ותפתח לנו ולכל ישראל אחינו', הוא מזמין את התלמידים בסבב מעגלי לשבץ את השערים שלהם. בכל פעם שתלמיד קורא את הצירוף שלו, כל הכיתה מוזמנת לענות בקול ומכל הלב – אמן!

אתה קורא את זה מהר מדי | קן נוריס

אתה קורא את זה מהר מדי,

תאט, כי זו שירה

ושירה לאט פועלת.

אם לא תחיה אתה מעט

הרוח לעולם לא תשרה.

קל כל כך מהר לחלוף על פני השטח

ואז לומר שלא היה דבר למצא.

בעיניך גע בשיר בעדינות

כאלו אתה נוגע בבשרה של אהובה.

שירה היא תרגיל בסבלנות,

אתה חייב להמתין לה שתבוא אליך

הרוח מתגלה בתחפושות רבות;

כמה רוטטות ביפי,

כמה מרעידות בשיר.

מה קורה?

האט, האט,

קח כמה נשימות לעמק,

קרא את השיר לאט,

קרא כל שורה לחוד,

קרא כל מלה ומלה לבדה,
קרא את הרוחיים בין המלים,
תתחיל להתנמנם, זוהי שירה,
תרגע עד שלבך
יהיה פגיע, פתוח לרוחה.

(מאנגלית: שמעון לוי)

האט, מבקש המשורר הקנדי, קן נוריס, בשירו. וגם אנחנו בסיום דברינו, מצטרפות לבקשה ומבקשות להאט, להיות נוכחים, לשהות, להשתאות, לגלות, להתגלות. תרגילי הכתיבה מזמינים את תלמידינו ואותנו להיות נוכחים ופעילים בשיעור, להקשיב לטקסט הקשבה עדינה ולמצוא חיבור בין הטקסט לחייהם, לפנימיותם. לגלות את יצירות הספרות לעומק ולגלות את עצמם. מורה המשלב תרגילי כתיבה בשיעוריו מעצב בכיתה מרחב של הקשבה ושיתוף. זה תהליך. זה לוקח זמן... זה מצריך סבלנות ואמון... לאט לאט... עד שליבם וליבנו יהיו פתוחים לרווחה.

בהצלחה, סיון ונורית

סיון הר שפי - משוררת, מרצה לספרות ומנחה סדנאות כתיבה במכללת הרצוג, אוניברסיטת בר אילן ובית המדרש 'זוהר חי'. עורכת עמיתה של 'עתר', כתב עת לספרות ואמנות. כלת הפרס לשירה עברית ע"ש רעיית הנשיא לשנת תש"פ.

נורית בר יוסף - מחזאית, מורה לספרות, מחשבת וכתיבה יוצרת באולפנת עפרה ובמדרשת 'שחרי' ומנחת קהילות מורים ב'לב לדעת'.

